

GOVERNMENT OF TAMILNADU

संस्कृतरञ्जनी

SANSKRIT READER

VI STD

“ सह नाववतु सह नौ भुनक्तु
सह वीर्यं करवावहै ”

Department of School Education

Untouchability is Inhuman and a Crime

Government of Tamil Nadu

First Edition - 2018

Reprint - 2019, 2020, 2021, 2022
2023, 2024

(Published under New Syllabus)

Content Creation

State Council of Educational
Research and Training

© SCERT 2018

Printing & Publishing

Tamil NaduTextbook and Educational
Services Corporation

www.textbooksonline.tn.nic.in

आमुखम् - Preface

षष्ठमकक्ष्यायाः कृते प्रकल्पितमिदं पाठ्यपुस्तकं गद्यं, पद्यं व्याकरणमिति भागत्रययुक्तं भवति। एकैकस्मिन् विभागे शब्दकोशः, अर्थकोशः, अर्थज्ञानकौशलाभ्यासाः, भाषाज्ञानकौशलाभ्यासाः, कौशलवर्धनावृत्यभ्यासाः इति लक्ष्येषु विषयाः संकलिताः सन्ति।

अर्थज्ञानकौशलाभ्यासे प्रश्नाः पृष्ठाः सन्ति। एते प्रश्नाः पाठविषयमभिप्रेत्य पृष्ठाः। ततः परं भाषाज्ञानकौशलवर्धकाः प्रश्नाः सन्ति।

गद्यभागे स्थितानां पाठानां पदशब्दप्रयोगमधिकृत्य विषयाः स्थापिताः सन्ति। व्याकरणं च पाठाननुसृत्य अध्यापनीयमिति मत्वा तथा व्याकरणविषयाः निबद्धाः सन्ति यथा छात्राः सुलभेन पाठान् अवगच्छेयुः ॥

देशीयगीतम्

जन गण मन अधिनायक जय हे
भारत भाग्य विधाता
पञ्चाब सिन्धु गुजरात मराठा
द्राविड उत्कल बङ्गा
विन्ध्य हिमाचल यमुना गङ्गा
उच्छल जलधि तरङ्गा
तव शुभ नामे जागे
तव शुभ आशिष मागे
गाहे तव जय गाथा
जन गण मङ्गल दायक जय हे
भारत भाग्य विधाता
जय हे जय हे जय हे
जय जय जय जय हे !

महाकवि रवीन्द्रनाथ ठाकुरः

अस्पृश्यत्वम् अपचारः
अस्पृश्यत्वम् अपराधः
अस्पृश्यत्वम् अमानवधर्मः

तमिळ् ताय् वाळत्तु - Tamil Thai Valzthu

नीरारुङ्कडलुडुत्त निलमडन्दैक्कैलिलोलुगुं
सीरारुं वदनमेनत्तिकल्भरत खण्डमिदिल्
तेक्कणमुं अदिर्चिरन्त द्राविडनल् तिरुनाडुं
तक्कसिरुपिरैनुदलुं धरित्तनरुं तिलकमुमे
अत्तिलकवासनैपोल् अनैत्तुलगुं इन्बमुर
एत्तिशैयुं पुगळमणक्क इरुन्दपेरुन्तमिलणङ्गे
तमिलणङ्गे
उन्सीरिळमैत्तिरं वियन्दु सेयल्मरन्दु वाळत्तुदुमे
वाळत्तुदुमे
वाळत्तुदुमे !

- मनोन्मणीयं पे. सुन्दरं पिल्लै

राष्ट्रिय प्रतिज्ञा

सर्वे वयं भारतदेशबालाः
स्वातन्त्र्यपीयूषसरोमरालाः ।
नीचोच्चजात्यादिविभेदशून्याः
सर्वे समानाश्च सहोदराश्च ॥ ॥1॥

एको भावः सर्वसंक्षेपरूपः
एका भाषा भूतकारुण्यरूपा ।
एकं लक्ष्यं सामरस्यं समेषां
एकं तत्त्वं चित्तमानन्दपूर्णम् ॥ ॥2॥

प्रतिज्ञा - Pledge

भारतभूमिः मे माता। भारतीयाः सर्वे मम भ्रातरः भगिन्यश्च। भारतवर्षे मम मनः स्निह्यति। विविधे समृद्धे च भारतीये कलाचारे अहं गर्वमुद्वहामि। एतं योग्यं भवितुं सर्वदा यतेय। पितृन् गुरुन् वृद्धांश्चापि सर्वान् सादरं पूजयेयम्। सर्वस्मिन्नपि जने सादरं व्यवहरेयम्। मदीयाय देशाय देशीयेभ्यः मदीयेभ्यश्च मम प्रीतिं प्रतिजाने। तेषां योगक्षेमावेव मे आनन्दहेतुः, नान्यः॥

SANSKRIT AND CULTURE GO TOGETHER

- Swami Vivekananda

OBJECTIVES:-

- To create interest in Sanskrit learning.
- To make the school going children to understand the precepts and practice of Indian culture and to inherit the leadership qualities.
- To enjoy the ancient classic with aesthetic experience.
- To prepare the students to speak, quote and compare Sanskrit with other languages.
- To morally and ethically enrich the attitude of students in order to make them as noble citizens of India.

Tamil and Sanskrit are friendly Classical languages of our motherland for so many centuries.

Both the languages have mutual affinity to each other. Hence the learning of Sanskrit language in Tamil Nadu would help the comparative studies in future.

Of course, Sanskrit learning along with Tamil (उभयप्रधान) mutually giving importance to each other was in vogue for many decades.

However, an attempt through this preparation of Textbooks has been made to enthuse the students not only to read Sanskrit in its original tongue but also to understand the merits of both the classical languages.

The listening and understanding the meaning of the word and sentences deeply reflecting the values and contents would be highly useful for the students of today.

The present preparation of the Sanskrit Textbooks for the Class 6 adopt the modern methodology by way of framing typical questions that would enhance the memory as well as the language speaking skills of the students.

Meticulous care has been taken to select portions suitable to the respective standards after comparing the contents of Sanskrit books prescribed in various standards in various states.

Apart from the course book and the workbook, study materials are given for additional reading to enrich the knowledge of the students.

The assessment and the examination pattern are in par with other languages taught in unified syllabus of Tamil Nadu.

“Sanskrit is like the river Ganga for our languages, If it were to dry up, the regional languages also would lose their vitality and power.”

– Mahatma Gandhiji

“The past has gone and the present is with us and we work for the future, But I have no doubt that whatever shape that future may take, one of the biggest, the strongest and the most powerful and the most valued, of our legacies will be the Sanskrit language.”

– Pandit Jawaharlal Nehru

“Sanskrit is the most suitable language that could be made the official language.”

– Dr. Ambedkar

“I often wonder which is the most important of the many things that have distinguished India in the past, in its history of years. I have no doubt at all in my mind that it is the Sanskrit language. It is that which has embodied the genius and wisdom of our race. Almost everything that has come out in later years can somehow be found to have sprung from this ancient language only.”

- Dr. S. Radhakrishnan

मङ्गलाचरणम्

ऐक्यमन्त्रः

यं वैदिका मन्त्रदृशः पुराणाः

इन्द्रं यमं मातरिश्चानमाहुः ।

वेदान्तिनोऽनिर्वचनीयमेकं

यं ब्रह्मशब्देन विनिर्दिशन्ति ॥

॥1॥

शैवा यमीशं शिव इत्यवोचन्

यं वैष्णवा विष्णुरिति स्तुवन्ति ।

बुद्धस्तथार्हन्निति बौद्धजैनाः

सच्छ्री अकालेति च सिक्कसन्तः॥

॥2॥

शास्तेति केचित् कतिचित् कुमारः

स्वामीति मातेति पितेति भक्त्या

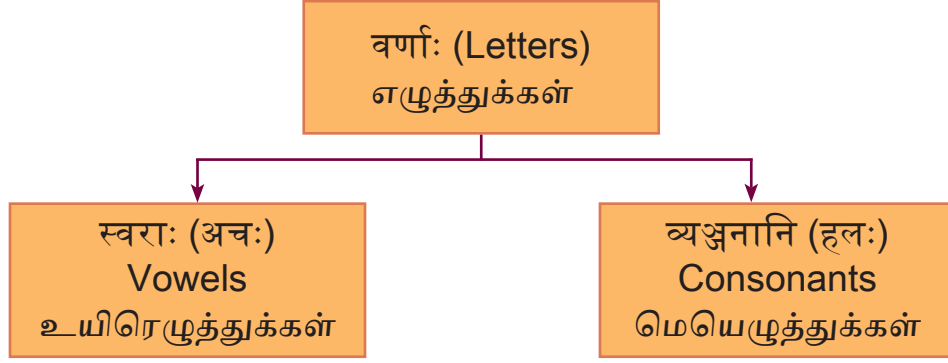
यं प्रार्थयन्ते जगदीशितारं

स एक एव प्रभुरद्वितीयः ॥

॥3॥

विषयसूची - (INDEX)

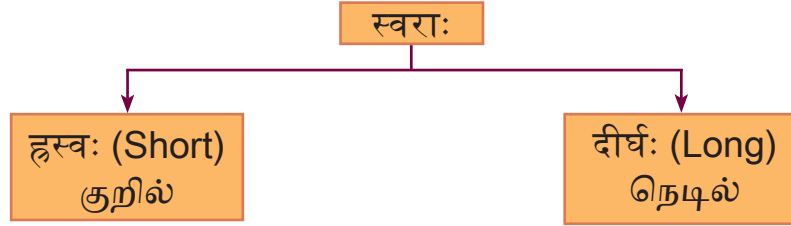
पाठसंख्या (Lesson)	विषय: (Topic)	पृष्ठसंख्या (Page No.)
1.	अक्षरपरिचयः	1
2.	लिङ्गज्ञानम्	25
3.	वचनविभागः	28
4.	सर्वनामशब्दप्रयोगः	31
5.	शब्दप्रयोगः - प्रथमपुरुषः, मध्यमपुरुषः, उत्तमपुरुषः	36
6.	तृषितः काकः	48
7.	सुभाषितानि	51
8.	परिवर्तितः बालकः	55
9.	द्रविडसूक्तिः	58
10.	बन्धुजनः	60
11.	प्रश्नोत्तरमाला	64
12.	दिनचर्या	67
13.	संख्यापरिचयः समयज्ञानं च	70
14.	शब्दाः - शब्दपरिचयः	74
15.	धातवः - धातुपरिचयः	82

(i) स्वराः (Vowels)

स्वराः - यस्य वर्णस्य उच्चारणे अपरस्य वर्णस्य सहायता नापेक्षिता, तस्य स्वरः इति नाम।
यथा -

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ
लृ ए ऐ ओ औ अं अः

ह्रस्वस्वराः (Short Vowels)

अ इ उ ऋ लृ

दीर्घस्वराः (Long Vowels)

आ ई ऊ ऋ ए ऐ ओ औ

अयोगवाहौ

अं अः

अ – अज: Goat ஆடு

आ – आलय: Temple கோயில்

इ – इन: Sun சூரியன்

ई – ईश: Lord கடவுள்

उ – उरग: Snake பாம்பு

ऊ – ऊरु: Thigh தொடை

ऋ – ऋषभः Bull காளை

ऋ

लृ

ए – एणः Deer மான்

ऐ – ऐरावतः Elephant யாளை

ओ – ओदनम् Food

औ- औषधम् Medicine மருந்து

अं-अंसः Shoulder தோள்பட்டை

अः

अभ्यासः

I. स्वराक्षराणि लिखत । (Write the Vowels)

II. ह्रस्वस्वराः के ? (Write the short Vowels)

III. दीर्घस्वरान् लिखत । (Write the long Vowels)

(ii) हलः (व्यञ्जनानि) Consonants

व्यञ्जनानि – यस्य वर्णस्य उच्चारणे स्वरवर्णस्य सहायता अपेक्षिता तस्य हलः इति नाम।

कवर्गः	-	क	ख	ग	घ	ङ
चवर्गः	-	च	छ	ज	झ	ञ
टवर्गः	-	ट	ठ	ड	ढ	ण
तवर्गः	-	त	थ	द	ध	न
पवर्गः	-	प	फ	ब	भ	म
अन्तस्थाः	-	य	र	ल	व	
ऊष्माणः	-	श	ष	स	ह	

अभ्यासः

I. व्यञ्जनाक्षराणि लिखत । (Write the Consonants)

(iii) स्वरयुक्तव्यञ्जनाक्षराणि (Compound letters)

क् + अ = क	ख् + अ = ख	ग् + अ = ग	घ् + अ = घ	ङ् + अ = ङ
च् + अ = च	छ् + अ = छ	ज् + अ = ज	झ् + अ = झ	ञ् + अ = ञ
ट् + अ = ट	ठ् + अ = ठ	ड् + अ = ड	ढ् + अ = ढ	ण् + अ = ण
त् + अ = त	थ् + अ = थ	द् + अ = द	ध् + अ = ध	न् + अ = न
प् + अ = प	फ् + अ = फ	ब् + अ = ब	भ् + अ = भ	म् + अ = म
य् + अ = य	र् + अ = र	ल् + अ = ल	व् + अ = व	श् + अ = श
ष् + अ = ष	स् + अ = स	ह् + अ = ह		

क - कमलम् Lotus தாமரை

ख - खग: Bird பறவை

ग - गज: Elephant யானை

घ - घट: Pot பாணை

ङ - गङ्गा Ganges கங்கை

च - चषक: Tumbler நீர்க்குவளை

छ - छत्रम् Umbrella குடை

ज - जना: People மக்கள்

झ - झष: Fish மீன்

अ - पञ्च Five ஐந்து

ट - टङ्क: Axe கோடாரி

ठ - कमठ: Tortoise ஆமை

ड – डमरु: Drum உடுக்கை

ढ – ढक्का Drum மத்தளம்

ण – गणनी Computer கணினி

त – तरु: Tree மரம்

थ – रथ: Chariot தேர்

च – चषक: Tumbler நீர்க்குவளை

ध – धनु: Bow வில்

न – नर: Man மனிதன்

प – पताका Flag கொடி

फ – फलम् Fruit பழம்

ब - बक: Crane கொக்கு

भ – भवनम् House வீடு

म - मकरः Crocodile முதலை

य - यमः Yama எமன்

र - रदः Tooth பல்

ल - लता Creeper கொடி

व - वनम् Forest காடு

श - शरः Arrow அம்பு

ष - षट्पदः Bee வண்டு

स - सरः Lake ஏரி

ह - हयः Horse குதிரை

क् + आ = का

च् + आ = चा

ट् + आ = टा

त् + आ = ता

प् + आ = पा

य् + आ = या

ष् + आ = षा

ख् + आ = खा

छ् + आ = छा

ठ् + आ = ठा

थ् + आ = था

फ् + आ = फा

र् + आ = रा

स् + आ = सा

ग् + आ = गा

ज् + आ = जा

ङ् + आ = डा

द् + आ = दा

ब् + आ = बा

ल् + आ = ला

ह् + आ = हा

घ् + आ = घा

झ् + आ = झा

ढ् + आ = ढा

ध् + आ = धा

भ् + आ = भा

व् + आ = वा

ङ् + आ = डा

ज् + आ = जा

ण् + आ = णा

न् + आ = ना

म् + आ = मा

श् + आ = शा

का - काक: Crow காகம்

गा - गात्रम् Body உடல்

घा - घास: Grass புல்

चा - चाप: Bow வில்

छा - छाग: Goat ஆடு

जा - जालम् Net வலை

ढा-ढामरा Goose வாத்து

ता - तान: Thread நூல்

दा - दाडिमम् Pomagranate
மாதுளம் பழம்

ना - नालम् Pipe குழாய்

पा - पाद: Foot பாதம்

बा - बाल: Boy சிறுவன்

भा - भानु: Sun சூரியன்

मा - माला Garland மாலை

या - यानम् Vehicle வாகனம்

रा – राजा King அரசன்

ला – लाक्षा lac அரக்கு

वा – वानर:Monkey குரங்கு

शा – शालरम् Ladder ஏணி

सा – सागर: Ocean கடல்

हा – हाटकम् Gold தங்கம்

क् + इ = कि

च् + इ = चि

ट् + इ = टि

त् + इ = ति

प् + इ = पि

य् + इ = यि

ष् + इ = षि

ख् + इ = खि

छ् + इ = छि

ट् + इ = ठि

थ् + इ = थि

फ् + इ = फि

र् + इ = रि

स् + इ = सि

ग् + इ = गि

ज् + इ = जि

ड् + इ = डि

ढ् + इ = ढि

ब् + इ = बि

ल् + इ = लि

ह् + इ = हि

घ् + इ = घि

झ् + इ = झि

ढ् + इ = ढि

ध् + इ = धि

भ् + इ = भि

व् + इ = वि

इ + इ = डि

ज् + इ = जि

ण् + इ = णि

न् + इ = नि

म् + इ = मि

श् + इ = शि

कि – किटि: Pig பன்றி

गि – गिरि: Mountain மலை

चि – चिटिका Ticket
பயணச்சீட்டு

जि – जिह्वा Tongue நாக்கு

टि – टिटिभः Tithibha Bird
சிட்டுக்குருவி

ति – तितउ Seive சல்லடை

दि – दिवाकरः Sun சூரியன்

नि – निकेतः House வீடு

पि – पित्तलम् Brass பித்தளை

वि – बिडालः Cat பூனை

मि – मित्रम् Friend நண்பன்

वि – विपणिः Shop கடை

शि – शिरः Head தலை

सि – सिकता Sand மணல்

हि – हिमम् Mist பனி

क् + ई = की	ख् + ई = खी	ग् + ई = गी	घ् + ई = घी	ङ् + ई = ङी
च् + ई = ची	छ् + ई = छी	ज् + ई = जी	झ् + ई = झी	ञ् + ई = ञी
ट् + ई = टी	ठ् + ई = ठी	ड् + ई = डी	ढ् + ई = ढी	ण् + ई = णी
त् + ई = ती	थ् + ई = थी	द् + ई = दी	ध् + ई = धी	न् + ई = नी
प् + ई = पी	फ् + ई = फी	ब् + ई = बी	भ् + ई = भी	म् + ई = मी
य् + ई = यी	र् + ई = री	ल् + ई = ली	व् + ई = वी	श् + ई = शी
ष् + ई = षी	स् + ई = सी	ह् + ई = ही		

की – कीर: Parrot கிளி

गी – गीतम् Song பாட்டு

जी – जीमूत: Cloud மேகம்

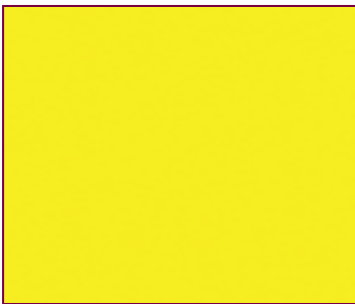
ती – तीरम् Shore கரை

दी – दीप: Lamp விளக்கு

नी – नीरजम् Lotus தாமரை

पी – पीत: Yellow மஞ்சள்

बी – बीजम् Seed விதை

मी – मीवा Worm புழு

वी - वीणा Veena வீணை

सी - सीवनी Needle ஊசி

ही - हीरः Diamond வைரம்

क् + उ = कु

च् + उ = चु

ट् + उ = टु

त् + उ = तु

प् + उ = पु

य् + उ = यु

ष् + उ = षु

ख् + उ = खु

छ् + उ = छु

ट् + उ = टु

थ् + उ = थु

फ् + उ = फु

र् + उ = रु

स् + उ = सु

ग् + उ = गु

ज् + उ = जु

ड् + उ = डु

ढ् + उ = ढु

ब् + उ = बु

ल् + उ = लु

ह् + उ = हु

घ् + उ = घु

झ् + उ = झु

ढ् + उ = ढु

ध् + उ = धु

भ् + उ = भु

व् + उ = वु

ङ् + उ = ङु

ञ् + उ = ञु

ण् + उ = णु

न् + उ = नु

म् + उ = मु

श् + उ = शु

कु - कुटः Pot குடம்

खु - खुरः Hoof குளம்பு

गु - गुरुः Teacher ஆசிரியர்

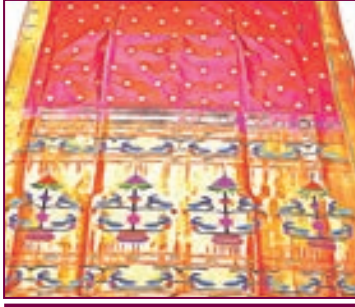
चु - चुबुकम् Chin
(முகவாய்க்கட்டை)

छु - छुरिका Knife கத்தி

तु - तुला Balance தராசு

दु – दुकूलम् Woven Silk
பட்டாடை

पु – पुटः Page of a book
புத்தகத்தின் பக்கம்

बु – बूसम् Chaff தவிடு

भु– भुजः Fore-arm தோள்

मु– मुखम् Face முகம்

रु – रुधिरम् Blood இரத்தம்

शु – शुनकः Dog நாய்

सु – सुतः Son மகன்

क् + ऊ = कू

च् + ऊ = कू

ट् + ऊ = कू

त् + ऊ = कू

प् + ऊ = कू

य् + ऊ = कू

ष् + ऊ = कू

ख् + ऊ = खू

छ् + ऊ = खू

ट् + ऊ = खू

थ् + ऊ = खू

फ् + ऊ = खू

र् + ऊ = खू

स् + ऊ = खू

ग् + ऊ = गू

ज् + ऊ = गू

ड् + ऊ = गू

ढ् + ऊ = गू

ब् + ऊ = गू

ल् + ऊ = गू

ह् + ऊ = गू

घ् + ऊ = घू

झ् + ऊ = घू

ढ् + ऊ = घू

ध् + ऊ = घू

भ् + ऊ = घू

व् + ऊ = घू

ङ् + ऊ = ङू

ज् + ऊ = ङू

ण् + ऊ = ङू

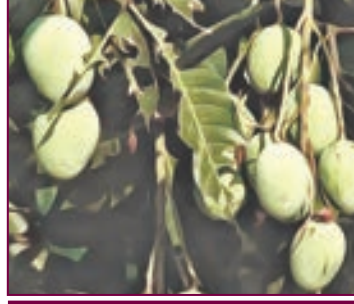
न् + ऊ = ङू

म् + ऊ = ङू

श् + ऊ = ङू

कू – कूपः Well கிணறு

चू – चूतः Mango Tree
மாமரம்

तू – तूलः Cotton பருத்தி

दू – दूर्वा Bentgrass
அருகம்புல்

नू – नूपुरः Anklet கொலுசு

पू – पूजा Worship பூஜை

मू – मूषकः Rat எலி

शू – शूलम् Spear சூலம்

क + ऋ = कृ

क् + ॠ = कृ

ट् + ॠ = कृ

त् + ॠ = कृ

प् + ॠ = कृ

ल् + ॠ = कृ

ह + ॠ = कृ

ख् + ॠ = कृ

छ् + ॠ = कृ

ट् + ॠ = कृ

थ् + ॠ = कृ

फ् + ॠ = कृ

व् + ॠ = कृ

ग् + ॠ = कृ

ज् + ॠ = कृ

ड् + ॠ = कृ

द्व + ॠ = कृ

ब्व + ॠ = कृ

श् + ॠ = कृ

घ् + ॠ = कृ

झ् + ॠ = कृ

ढ् + ॠ = कृ

ध्व + ॠ = कृ

भ्व + ॠ = कृ

ष् + ॠ = कृ

ङ् + ॠ = कृ

ज् + ॠ = कृ

ण् + ॠ = कृ

न् + ॠ = कृ

म् + ॠ = कृ

स् + ॠ = कृ

कृ - कृषकः Former விவசாயி

गृ - गृहम् House வீடு

घृ - घृतम् Ghee நெய்

तृ - तृणम् Grass புல்

दृ - दृशा Eye கண்

नृ - नृपः King அரசன்

क् + ऋ = कृ

च् + ऋ = चृ

ट् + ऋ = ढृ

त् + ऋ = तृ

प् + ऋ = पृ

ल् + ऋ = लृ

ह् + ऋ = हृ

ख् + ऋ = खृ

छ् + ऋ = छृ

ट् + ऋ = ढृ

थ् + ऋ = थृ

फ् + ऋ = फृ

व् + ऋ = वृ

ग् + ऋ = गृ

ज् + ऋ = जृ

ड् + ऋ = ढृ

द् + ऋ = दृ

ब् + ऋ = बृ

श् + ऋ = शृ

घ् + ऋ = घृ

झ् + ऋ = झृ

ढ् + ऋ = ढृ

ध् + ऋ = धृ

भ् + ऋ = भृ

प् + ऋ = पृ

ङ् + ऋ = ङृ

ञ् + ऋ = ञृ

ण् + ऋ = णृ

न् + ऋ = नृ

म् + ऋ = मृ

स् + ऋ = सृ

क् + ए = के

च् + ए = चे

ट् + ए = टे

त् + ए = ते

प् + ए = पे

य् + ए = ये

ष् + ए = षे

ख् + ए = खे

छ् + ए = छे

ट् + ए = ठे

थ् + ए = थे

फ् + ए = फे

र् + ए = रे

स् + ए = से

ग् + ए = गे

ज् + ए = जे

ड् + ए = डे

द् + ए = दे

ब् + ए = बे

ल् + ए = ले

ह् + ए = हे

घ् + ए = घे

झ् + ए = जे

ढ् + ए = ढे

ध् + ए = धे

भ् + ए = भे

व् + ए = वे

ङ् + ए = ङे

ञ् + ए = जे

ण् + ए = णे

न् + ए = ने

म् + ए = मे

श् + ए = शे

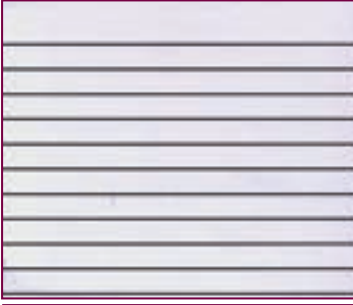
पे – पेटिका Box பெட்டி

भे – भेक: Frog தவளை

से – सेतु: Dam அணை

रे – रेखा Line கோடு

ले – लेखक: Writer எழுதுபவன்

वे – वेणु: Flute புல்லாங்குழல்

शे – शेवध: Treasure புதையல்

हेमम् Gold தங்கம்

मे – मेघ: Cloud மேகம்

क् + ऐ = कै

च् + ऐ = चै

ट् + ऐ = टै

त् + ऐ = तै

प् + ऐ = पै

य् + ऐ = यै

ष् + ऐ = षै

ख् + ऐ = खै

छ् + ऐ = छै

ट् + ऐ = ठै

थ् + ऐ = थै

फ् + ऐ = फै

र् + ऐ = रै

स् + ऐ = सै

ग् + ऐ = गै

ज् + ऐ = जै

ड् + ऐ = डै

द् + ऐ = दै

ब् + ऐ = बै

ल् + ऐ = लै

ह् + ऐ = है

घ् + ऐ = घै

झ् + ऐ = झै

ढ् + ऐ = ढै

ध् + ऐ = धै

भ् + ऐ = भै

व् + ऐ = वै

ङ् + ऐ = ङै

ज् + ऐ = जै

ण् + ऐ = णै

न् + ऐ = नै

म् + ऐ = मै

श् + ऐ = शै

कै – कैरवम् Lilly ஆம்பல்

चै – चैत्रः The Month of Chaitra சித்திரை மாதம்

जै – जैत्रम् Victory வெற்றி

तै – तैलम् Oil எண்ணெய்

दै – दैवम् Fortune பாக்கியம்

नै – नैपुण्यम् Skills திறமை

मै – मैत्री Friendship நட்பு

वै – वैद्यः Doctor டாக்டர்

शै – शैवलम् Moss பாசி

सै – सैन्धवम् Salt உப்பு

क् + ओ = को	ख् + ओ = खो	ग् + ओ = गो	घ् + ओ = घो	ङ् + ओ = ङो
च् + ओ = चो	छ् + ओ = छो	ज् + ओ = जो	झ् + ओ = झो	ञ् + ओ = ञो
ट् + ओ = टो	ट् + ओ = ठो	ड् + ओ = डो	ढ् + ओ = ढो	ण् + ओ = णो
त् + ओ = तो	थ् + ओ = थो	द् + ओ = दो	ध् + ओ = धो	न् + ओ = नो
प् + ओ = पो	फ् + ओ = फो	ब् + ओ = बो	भ् + ओ = भो	म् + ओ = मो
य् + ओ = यो	र् + ओ = रो	ल् + ओ = लो	व् + ओ = वो	श् + ओ = शो
ष् + ओ = षो	स् + ओ = सो	ह् + ओ = हो		

को – कोकिल: Cuckoo குயில்

गो – गोणि: Sack கோணி

दो – दोला Swing ஊஞ்சல்

पो – पोत: Calf கன்று

रो – रोदनम् Weeping அழுகை

लो – लोह: Metal உலோகம்

शो – शोक: Grief துன்பம்

सो – सोपानम् Stairs படிக்கட்டு

चो – चोर: Robber திருடன்

क् + औ = कौ	ख् + औ = खौ	ग् + औ = गौ	घ् + औ = घौ	ङ् + औ = ङौ
च् + औ = चौ	छ् + औ = छौ	ज् + औ = जौ	झ् + औ = झौ	ञ् + औ = ञौ
ट् + औ = टौ	ठ् + औ = ठौ	ड् + औ = डौ	ढ् + औ = ढौ	ण् + औ = णौ
त् + औ = तौ	थ् + औ = थौ	द् + औ = दौ	ध् + औ = धौ	न् + औ = नौ
प् + औ = पौ	फ् + औ = फौ	ब् + औ = बौ	भ् + औ = भौ	म् + औ = मौ
य् + औ = यौ	र् + औ = रौ	ल् + औ = लौ	व् + औ = वौ	श् + औ = शौ
ष् + औ = षौ	स् + औ = सौ	ह् + औ = हौ		

कौ – कौमुदी Moon நிலா

गौ – गौ: Cow பசு

तौ- तौलिक: Painter
வண்ணம் தீட்டுபவர்

दौ – दौवारिक: Gatekeeper
வாயிற்காப்போன்

नौ – नौका Boat படகு

मौ – मौलि: Crown கிரீடம்

क् + अं = कं	ख् + अं = खं	ग् + अं = गं	घ् + अं = घं	ङ् + अं = ङं
च् + अं = चं	छ् + अं = छं	ज् + अं = जं	झ् + अं = झं	ञ् + अं = ञं
ट् + अं = टं	ठ् + अं = ठं	ड् + अं = डं	ढ् + अं = ढं	ण् + अं = णं
त् + अं = तं	थ् + अं = थं	द् + अं = दं	ध् + अं = धं	न् + अं = नं
प् + अं = पं	फ् + अं = फं	ब् + अं = बं	भ् + अं = भं	म् + अं = मं
य् + अं = यं	र् + अं = रं	ल् + अं = लं	व् + अं = वं	श् + अं = शं
ष् + अं = षं	स् + अं = सं	ह् + अं = हं		

क् + अ: = क:	ख् + अ: = ख:	ग् + अ: = ग:	घ् + अ: = घ:	ङ् + अ: = ङ:
च् + अ: = च:	छ् + अ: = छ:	ज् + अ: = ज:	झ् + अ: = झ:	ञ् + अ: = ञ:
ट् + अ: = ट:	ठ् + अ: = ठ:	ड् + अ: = ड:	ढ् + अ: = ढ:	ण् + अ: = ण:
त् + अ: = त:	थ् + अ: = थ:	द् + अ: = द:	ध् + अ: = ध:	न् + अ: = न:
प् + अ: = प:	फ् + अ: = फ:	ब् + अ: = ब:	भ् + अ: = भ:	म् + अ: = म:
य् + अ: = य:	र् + अ: = र:	ल् + अ: = ल:	व् + अ: = व:	श् + अ: = श:
ष् + अ: = ष:	स् + अ: = स:	ह् + अ: = ह:		

क	का	कि	की	कु	कू	कृ	कृ	कृ	के	कै	को	कौ	कं	कः
ख	खा	खि	खी	खु	खू	खृ	खृ	खृ	खे	खै	खो	खौ	खं	खः
ग	गा	गि	गी	गु	गू	गृ	गृ	गृ	गे	गै	गो	गौ	गं	गः
घ	घा	घि	घी	घु	घू	घृ	घृ	घृ	घे	घै	घो	घौ	घं	घः
ङ	ङा	ङि	ङी	ङु	ङू	ङृ	ङृ	ङृ	ङे	ङै	ङो	ङौ	ङं	ङः
च	चा	चि	ची	चु	चू	चृ	चृ	चृ	चे	चै	चो	चौ	चं	चः
छ	छा	छि	छी	छु	छू	छृ	छृ	छृ	छे	छै	छो	छौ	छं	छः
ज	जा	जि	जी	जु	जू	जृ	जृ	जृ	जे	जै	जो	जौ	जं	जः
झ	झा	झि	झी	झु	झू	झृ	झृ	झृ	झे	झै	झो	झौ	झं	झः
ञ	जा	जि	जी	जु	जू	जृ	जृ	जृ	जे	जै	जो	जौ	जं	जः
ट	टा	टि	टी	टु	टू	टृ	टृ	टृ	टे	टै	टो	टौ	टं	टः
ठ	ठा	ठि	ठी	ठु	ठू	ठृ	ठृ	ठृ	ठे	ठै	ठो	ठौ	ठं	ठः
ड	डा	डि	डी	डु	डू	डृ	डृ	डृ	डे	डै	डो	डौ	डं	डः
ढ	ढा	ढि	ढी	ढु	ढू	ढृ	ढृ	ढृ	ढे	ढै	ढो	ढौ	ढं	ढः
ण	णा	णि	णी	णु	णू	णृ	णृ	णृ	णे	णै	णो	णौ	णं	णः
त	ता	ति	ती	तु	तू	तृ	तृ	तृ	ते	तै	तो	तौ	तं	तः
थ	था	थि	थी	थु	थू	थृ	थृ	थृ	थे	थै	थो	थौ	थं	थः
द	दा	दि	दी	दु	दू	दृ	दृ	दृ	दे	दै	दो	दौ	दं	दः
ध	धा	धि	धी	धु	धू	धृ	धृ	धृ	धे	धै	धो	धौ	धं	धः
न	ना	नि	नी	नु	नू	नृ	नृ	नृ	ने	नै	नो	नौ	नं	नः
प	पा	पि	पी	पु	पू	पृ	पृ	पृ	पे	पै	पो	पौ	पं	पः
फ	फा	फि	फी	फु	फू	फृ	फृ	फृ	फे	फै	फो	फौ	फं	फः
ब	बा	बि	बी	बु	बू	बृ	बृ	बृ	बे	बै	बो	बौ	बं	बः
भ	भा	भि	भी	भु	भू	भृ	भृ	भृ	भे	भै	भो	भौ	भं	भः
म	मा	मि	मी	मु	मू	मृ	मृ	मृ	मे	मै	मो	मौ	मं	मः

य	या	यि	यी	यु	यू	यृ	-	यू	ये	यै	यो	यौ	यं	यः
र	रा	रि	री	रु	रू	-	-	-	रे	रै	रो	रौ	रं	रः
ल	ला	लि	ली	लु	लू	लृ	-	लू	ले	लै	लो	लौ	लं	लः
व	वा	वि	वी	वु	वू	वृ	वृ	वू	वे	वै	वो	वौ	वं	वः
श	शा	शि	शी	शु	शू	शृ	शृ	शू	शे	शै	शो	शौ	शं	शः
ष	षा	षि	षी	षु	षू	षृ	षृ	षू	षे	षै	षो	षौ	षं	षः
स	सा	सि	सी	सु	सू	सृ	सृ	सू	से	सै	सो	सौ	सं	सः
ह	हा	हि	ही	हु	हू	हृ	हृ	हू	हे	है	हो	हौ	हं	हः

अभ्यासः

I. स्वरयुक्तव्यञ्जनाक्षराणि लिखत- [Write the compound letters]

1. क 2. च 3. ज 4. ठ 5. ण 6. द 7. न 8. ब
9. भ 10. म 11. य 12. र 13. ल 14. श 15. ल

II. सन्धिं कुरुत- [Join the letters]

1. क् + अ = _____ 2. ग् + इ = _____ 3. ज् + उ = _____
4. ट् + क = _____ 5. ड् + अ = _____ 6. ण् + ए = _____
7. त् + ऋ = _____ 8. न् + ऐ = _____ 9. र् + ऊ = _____
10. श् + ओ = _____

III. विच्छेदं कुरुत- [Split the letters]

1. कृ = ____ + ____ 2. चू = ____ + ____ 3. जी = ____ + ____
4. टे = ____ + ____ 5. णि = ____ + ____ 6. तृ = ____ + ____
7. नै = ____ + ____ 8. पू = ____ + ____ 9. मौ = ____ + ____
10. सं = ____ + ____

(iv) संयुक्ताक्षराणि Conjunct Consonants

क्

क् + क = क्क

क् + त = क्त

क् + य = क्य

क् + र = क्र

क् + ष = क्ष

क् + व = क्व

ख्

ख् + य = ख्य

ग्

ग् + म = ग्म

ग् + न = ग्न

ग् + र = ग्र

घ्

घ् + म = घ्म

घ् + न = घ्न

घ् + य = घ्य

घ् + र = ग्र

च्

च् + च = च्च

च् + छ = च्छ

च् + न = च्न

च् + म = च्म

च् + र = च्र

ज्

ज् + ज = ज्ञ

ज् + न = ज्न

ज् + म = ज्म

ज् + य = ज्य

ज् + र = ज्र

ज् + ञ = ज्ञ

ट्

ट् + ट = ट्ट

ट् + य = ट्य

ट् + र = ट्र

ठ्

ठ् + य = ठ्य

ड्

ड् + ड = ड्ड

ड् + य = ड्य

ड् + र = ड्र

ण्

ण् + क = ण्क

ण् + ड = ण्ड

ण् + ण = ण्ण

त्

त् + क = त्क

त् + त = त्त

त् + म = त्म

त् + न = त्न

त् + र = त्र

त् + य = त्य

त् + व = त्व

थ्

थ् + य = थ्य

थ् + व = थ्व

थ् + र = थ्र

द्

द् + ग = द्ग

द् + द = द्द

द् + व = द्व

द् + ध = द्ध

द् + र = द्र

द् + म = द्म

द् + य = द्य

ध्

ध् + न = ध्न

ध् + म = ध्म

ध् + य = ध्य

ध् + र = ध्र

ध् + व = ध्व

न्

न् + क = न्क

न् + त = न्त

न् + द = न्द

न् + न = न्न

न् + म = न्म

न् + व = न्व

प्

प् + त = प्त

प्+ न= प्र

प्+ म= प्म

प्+ य= प्य

प्+ र= प्र

फ्

फ् + ल= फल

ब्

ब्+ ज= बज

ब्+ द= ब्द

ब्+ ध= ब्ध

ब्+ व= ब्व

ब्+ र= ब्र

भ्

भ्+ न= भ्न

भ्+ य= भ्य

भ्+ व= भ्व

भ्+ र= भ्र

म्

म्+ न= म्न

म्+ म= म्म

म्+ य= म्य

म्+ ल= म्ल

म्+ र= म्र

य्

य्+ य= य्य

य्+ व= य्व

र्

र्+ क= क्क

र्+ त= त्त

र्+ न= न्न

र्+ म= म्म

र्+ य= र्य

ल्

ल्+ क= ल्क

ल्+ त= ल्त

ल्+ न= ल्न

ल्+ प= ल्प

ल्+ ल= ल्ल

व्

व्+ न= व्र

व्+ य= व्य

व्+ र= व्र

श्

श्+ च= श्च

श्+ छ= श्छ

श्+ न= श्न

श्+ व= श्व

श्+ र= श्र

ष्

ष्+ क= ष्क

ष्+ ट= ष्ट

ष्+ ण= ष्ण

ष्+ म= ष्म

ष्+ र= ष्र

स्

स्+ क= स्क

स्+ त= स्त

स्+ थ= स्थ

स्+ म= स्म

स्+ र= स्त्र

ह्

ह्+ व= ह्व

ह्+ ण= ह्ल

ह्+ न= ह्न

ह्+ म= ह्म

ह्+ य= ह्य

ह्+ र= ह्र

अभ्यासः

I. विच्छेदं कुरुत-

1. क्ष = ____ + ____
2. त्र = ____ + ____
3. द्य = ____ + ____
4. च = ____ + ____
5. ज्ञ = ____ + ____
6. द्व = ____ + ____
7. क्त = ____ + ____
8. ट्र = ____ + ____
9. न्न = ____ + ____
10. र्म = ____ + ____

II. सन्धिं कुरुत-

1. क् + क = _____
2. ग् + र = _____
3. च् + य = _____
4. त् + त = _____
5. द् + ध = _____
6. प् + य = _____
7. म् + य = _____
8. र् + क = _____
9. श् + व = _____
10. ह् + व = _____

(i) पुल्लिङ्गपदानि

1. बालकः	2. अजः	3. गजः	4. अश्वः	5. रथः
6. हंसः	7. नरः	8. वानरः	9. छात्रः	10. अध्यापकः
11. वृक्षः	12. बकः	13. कन्दुकः	14. सूर्यः	15. मकरः
16. शशकः	17. हंसः	18. काकः	19. मेघः	20. मीनः
21. मयूरः	22. मृगः	23. सिंहः	24. पर्वतः	25. चन्द्रः
26. कृषकः	27. पिकः	28. सर्पः	29. शुकः	30. गर्दभः

(ii) स्त्रीलिङ्गपदानि

1. बालिका	2. लता	3. पेटिका	4. शिबिका	5. माला
6. छात्रा	7. अध्यापिका	8. सेविका	9. महिला	10. मक्षिका
11. कलिका	12. वाटिका	13. शाखा	14. घटिका	15. नौका
16. वर्तिका	17. पताका	18. चटका	19. शाटिका	20. सरिता
21. पाठशाला	22. पत्रिका	23. वेला	24. वेदिका	25. कन्या
26. प्रतिमा	27. कुल्या	28. मासिका	29. जिह्वा	30. पादुका

(iii) नपुंसकलिङ्गपदानि

1. फलम्	2. पत्रम्	3. गृहम्	4. पुष्पम्	5. कमलम्
6. शाकम्	7. नेत्रम्	8. मुखम्	9. धनम्	10. जलम्
11. चित्रम्	12. वनम्	13. विमानम्	14. दुग्धम्	15. भवनम्
16. उद्यानम्	17. नक्षत्रम्	18. नगरम्	19. पुस्तकम्	20. छत्रम्
21. बीजम्	22. यन्त्रम्	23. ओदनम्	24. वस्त्रम्	25. मोदकम्
26. सोपानम्	27. पात्रम्	28. ज्ञानम्	29. शरीरम्	30. उपनेत्रम्

अभ्यासः

I. वर्णविन्यासं कुरुत-

1. अजः = अ + ज् + अ + :
2. काकः = _____ + _____ + _____ + _____ + :
3. लता = _____ + _____ + आ
4. गृहम् = ग् + _____ + _____ + _____ + म्
5. शुकः = _____ + उ + _____ + _____ + :

II. वर्णसंयोजनं कुरुत-

1. न् + अ + र् + अ + : = नरः
2. म् + ई + न् + अ + : = _____
3. म् + आ + ल् + आ = _____
4. फ् + अ + ल् + अ + म् = _____
5. न् + औ + क् + आ = _____

III. मञ्जूषातः पदानि स्वीकृत्य पुल्लिङ्ग – स्त्रीलिङ्ग – नपुंसकलिङ्गस्थानेषु पूरयत-

पेटिका,	पुष्पम्,	गजः,	भवनम्,	वेदिका,	सूर्यः,
कमलम्	मकरः,	नौका,	महिला,	मेघः,	धनम्,
बकः,	मुखम्,	पादुका,	पुस्तकम्,	पिकः,	वज्रम्

पुल्लिङ्गः

स्त्रीलिङ्गः

नपुंसकलिङ्गः

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

IV. चित्राणि दृष्ट्वा संस्कृतपदानि लिखत-

(i) पुल्लिङ्गवचनानि

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
		
बालकः	बालकौ	बालकाः
अजः	अजौ	अजाः
रथः	रथौ	रथाः
वृक्षः	वृक्षौ	वृक्षाः
गजः	गजौ	गजाः
वानरः	वानरौ	वानराः
अश्वः	अश्वौ	अश्वाः
मयूरः	मयूरौ	मयूराः
शुकः	शुकौ	शुकाः
सिंहः	सिंहौ	सिंहाः

(ii) स्त्रीलिङ्गवचनानि

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
		
बालिका	बालिके	बालिकाः
लता	लते	लताः

माला	माले	माला:
पेटिका	पेटिके	पेटिका:
महिला	महिले	महिला:
पताका	पताके	पताका:
शाखा	शाखे	शाखा:
पाठशाला	पाठशाले	पाठशाला:
नौका	नौके	नौका:
मक्षिका	मक्षिके	मक्षिका:

(iii) नपुंसकलिङ्गवचनानि

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
		
फलम्	फले	फलानि
पत्रम्	पत्रे	पत्राणि
कमलम्	कमले	कमलानि
नेत्रम्	नेत्रे	नेत्राणि
धनम्	धने	धनानि
वनम्	वने	वनानि
विमानम्	विमाने	विमानानि
गृहम्	गृहे	गृहाणि
मोदकम्	मोदके	मोदकानि
पुस्तकम्	पुस्तके	पुस्तकानि

अभ्यासः

I. वर्णविन्यासं कुरुत-

1. बालकः	_____	_____
2. _____	मयूरौ	_____
3. पताका	_____	_____
4. _____	शाखे	_____
5. _____	_____	कमलानि
6. गृहम्	_____	_____

II. चित्राणि दृष्ट्वा संस्कृतपदानि लिखत-

चतुर्थ पाठः

Lesson – 4

4

सर्वनामशब्दप्रयोगः

(i) एषः / सः / कः

1. एषः बालकः ।

एषः कः ? _____

सः बालकः ।

सः कः ? _____

2. एषः अजः ।

एषः कः ? _____

सः अजः ।

सः कः ? _____

3. एषः गजः ।

एषः कः ? _____

सः गजः ।

सः कः ? _____

4. एषः वृक्षः ।

एषः कः ? _____

सः वृक्षः ।

सः कः ? _____

5. एषः वानरः ।

एषः कः ? _____

सः वानरः ।

सः कः ? _____

6. एषः अश्वः ।

एषः कः ? _____

सः मयूरः ।

सः कः ? _____

7. एषः शुकः ।

एषः कः ? _____

सः बकः ।

सः कः ? _____

8. एषः सिंहः ।

एषः कः ? _____

सः वानरः ।

सः कः ? _____

9. एषः पादपः ।

एषः कः ? _____

सः कन्दुकः ।

सः कः ? _____

10. एषः कृषकः ।

एषः कः ? _____

सः अध्यापकः ।

सः कः ? _____

(ii) एषा / सा / का

1. एषा बालिका ।	सा बालिका ।
एषा का? _____	सा का? _____
2. एषा लता ।	सा लता ।
एषा का? _____	सा का? _____
3. एषा माला ।	सा माला ।
एषा का ? _____	सा का ? _____
4. एषा पेटिका ।	सा पेटिका ।
एषा का ? _____	एषा का ? _____
5. एषा शिबिका ।	सा शिबिका ।
एषा का ? _____	सा का ? _____
6. एषा शाखा ।	सा नौका ।
एषा का ? _____	सा का ? _____
7. एषा चटका ।	सा पिपीलिका ।
एषा का ? _____	सा का ? _____
8. एषा शाटिका ।	सा वेदिका ।
एषा का ? _____	सा का? _____
9. एषा कलिका ।	सा मक्षिका ।
एषा का ? _____	सा का ? _____
10. एषा महिला ।	सा अध्यापिका ।
एषा का ? _____	सा का ? _____

(iii) एतत् / तत् / किम्

1. एतत् फलम् ।	तत् फलम् ।
एतत् किम् ? _____	तत् किम् ? _____
2. एतत् पत्रम् ।	तत् पत्रम् ।
एतत् किम् ? _____	तत् किम् ? _____

3. एतत् गृहम् ।
एतत् किम् ? _____	तत् गृहम् ।
तत् किम् ? _____
4. एतत् धनम् ।
एतत् किम् ? _____	तत् धनम् ।
तत् किम् ? _____
5. एतत् वनम् ।
एतत् किम् ? _____	तत् वनम् ।
तत् किम् ? _____
6. एतत् पुस्तकम् ।
एतत् किम् ? _____	तत् नेत्रम् ।
तत् किम् ? _____
7. एतत् बीजम् ।
एषः कः ? _____	तत् उद्यानम् ।
तत् किम् ? _____
8. एतत् पात्रम् ।
एतत् किम् ? _____	तत् यन्त्रम् ।
तत् किम् ? _____
9. एतत् मोदकम् ।
एतत् किम् ? _____	तत् सोपानम् ।
तत् किम् ? _____
10. एतत् छत्रम् ।
एतत् किम् ? _____	तत् विमानम् ।
तत् किम् ? _____

अभ्यासः

I. रिक्तस्थानानि उचितैः पदैः पूरयत - एषः / एषा / तत्

1. _____ गजः	2. _____ लता	3. _____ पुस्तकम्
4. _____ वाटिका	5. _____ रथः	6. _____ पुष्पम्

II. रिक्तस्थानानि उचितैः पदैः पूरयत - सः / सा / तत्

1. _____ उद्यानम्	2. _____ शाखा	3. _____ अध्यापकः
4. _____ बीजम्	5. _____ अजः	6. _____ पताका

III. वाक्यानि समालोच्य रिक्तस्थानेषु लिखत-

एषः	+	फलम्, गजः	सः	+	वनम्, अजः
एषा		अश्वः, सीता	सा		डोला, रमा,
एतत्		माला, पत्रम्	तत्		नेत्रम्, काकः
		विमानम्, पताका			वेला, कमलम्
					वृक्षः, कूपः

1. एषः	_____	सः	_____
2. एषा	_____	सा	_____
3. एतत्	_____	तत्	_____
4. एषा	_____	सा	_____
5. एषः	_____	सः	_____
6. एतत्	_____	तत्	_____

IV. मञ्जूषातः पदानि चित्वा उचिते स्थाने पूरयत-

महिले,	अजाः,	पत्राणि,	पेटिका,	मक्षिके,	अश्वः,
शाखा	धने,	गृहाणि,	वृक्षाः,	पाठशालाः,	नेत्रं
गजौ	माला,	विमानम्,	वनानि,	सिंहः,	पताके

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
1. _____	_____	_____
2. _____	_____	_____
3. _____	_____	_____
4. _____	_____	_____
5. _____	_____	_____

V. लिङ्गं निर्दिशत-

1. बालिका _____
2. नेत्रम् _____
3. हस्तः _____
4. गजौ _____
5. पुस्तकानि _____

VI. समीचीनम् उत्तरं चिनुत-

1. सः _____ (बाला, बालः)
2. एषा _____ (रामः, रमा)
3. तत् _____ (वृक्षः, पत्रम्)
4. एषः _____ (छात्रः, छात्रा)
5. सा _____ (माला, बालः)
6. एतत् _____ (पुष्पम्, रथः)

VII. प्रश्ननिर्माणं कुरुत-

1. एषः बालकः _____
2. सः अजः _____
3. एतत् पात्रम् _____
4. सा चटका _____
5. एषा पिपीलिका _____
6. तत् छत्रम् _____

प्रथमपुरुषः, मध्यमपुरुषः, उत्तमपुरुषः

(i) प्रथमपुरुषः			
(i)	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
	एषः	एतौ	एते
	एषा	एते	एताः
	एतत्	एते	एतानि

(ii)	सः	तौ	ते
	सा	ते	ताः
	तत्	ते	तानि

(iii)	कः	कौ	के
	का	के	काः
	किम्	के	कानि

(iv)	बालकः	बालकौ	बालकाः
	बालिका	बालिके	बालिकाः
	फलम्	फले	फलानि

पुल्लिङ्गः

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
एषः बालकः ।	एतौ बालकौ ।	एते बालकाः ।
एषः वृक्षः ।	एतौ वृक्षौ ।	एते वृक्षाः ।
एषः सिंहः ।	एतौ सिंहौ ।	एते सिंहाः ।
एषः शुकः ।	एतौ शुकौ ।	एते शुकाः ।
एषः वानरः ।	एतौ वानरौ ।	एते वानराः ।
सः बालकः ।	तौ बालकौ ।	ते बालकाः ।
सः वृक्षः ।	तौ वृक्षौ ।	ते वृक्षाः ।
सः सिंहः ।	तौ सिंहौ ।	ते सिंहाः ।
सः शुकः ।	तौ शुकौ ।	ते शुकाः ।
सः वानरः ।	तौ वानरौ ।	ते वानराः ।

स्त्रीलिङ्गः

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
एषा बालिका ।	एते बालिके ।	एताः बालिकाः ।
एषा लता ।	एते लते ।	एताः लताः ।
एषा माला ।	एते माले ।	एताः मालाः ।
एषा पेटिका ।	एते पेटिके ।	एताः पेटिकाः ।
एषा नौका ।	एते नौके ।	एताः नौकाः ।
सा बालिका ।	ते बालिके ।	ताः बालिकाः ।
सा लता ।	ते लते ।	ताः लताः ।
सा माला ।	ते माले ।	ताः मालाः ।
सा पेटिका ।	ते पेटिके ।	ताः पेटिकाः ।
सा नौका ।	ते नौके ।	ताः नौकाः ।

नपुंसकलिङ्गः

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
एतत् फलम् ।	एते फले ।	एतानि फलानि ।
एतत् पत्रम् ।	एते पत्रे ।	एतानि पत्राणि ।
एतत् गृहम् ।	एते गृहे ।	एतानि गृहाणि ।
एतत् वनम् ।	एते वने ।	एतानि वनानि ।
एतत् पुष्पम् ।	एते पुष्पे ।	एतानि पुष्पाणि ।
तत् फलम् ।	ते फले ।	तानि फलानि ।
तत् पत्रम् ।	ते पत्रे ।	तानि पत्राणि ।
तत् गृहम् ।	ते गृहे ।	तानि गृहाणि ।
तत् वनम् ।	ते वने ।	तानि वनानि ।
तत् पुष्पम् ।	ते पुष्पे ।	तानि पुष्पाणि ।

पुं.	एषः कः ? सः कः ?	एतौ कौ? तौ कौ?	एते के ? ते के?
स्त्री.	एषा का? सा का?	एते के? ते के?	एताः काः? ताः काः ?
नपुं.	एतत् किम् ? तत् किम् ?	एते के ? ते के ?	एतानि कानि ? तानि कानि?

(ii) मध्यमपुरुषः

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
त्वम्	युवाम्	यूयम्

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
		
त्वं बालकः ।	युवां बालकौ ।	यूयं बालकाः ।

		
त्वं बालिका ।	युवां बालिके ।	यूयं बालिकाः ।

		
त्वं मित्रम् ।	युवां मित्रे ।	यूयं मित्राणि ।

(iii) उत्तमपुरुषः

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
अहम्	आवाम्	वयम्

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
		
अहं बालकः ।	आवां बालकौ ।	वयं बालकाः ।

		
अहं बालिका ।	आवां बालिके ।	वयं बालिकाः ।

		
अहं मित्रम् ।	आवां मित्रे ।	वयं मित्राणि ।

ध्यायेन पठन्तु

1. अहम् अध्यापकः

त्वं छात्रः

2. अहं वृद्धः

त्वं बालकः

(i) अहम् अध्यापकः

आवाम् अध्यापकौ

वयम् अध्यापकाः

त्वं छात्रः

युवां छात्रौ

यूयं छात्राः

(ii) अहं वृद्धः

आवां वृद्धौ

वयं वृद्धाः

त्वं बालकः

युवां बालकौ

यूयं बालकाः

1. अहम् अध्यापिका

त्वं छात्रा

2. अहं वृद्धा

त्वं बालिका

(i) अहम् अध्यापिका

आवाम् अध्यापिके

वयम् अध्यपिकाः

त्वं छात्रा

युवां छात्रे

यूयं छात्राः

(ii) अहं वृद्धा

आवां वृद्धे

वयं वृद्धाः

त्वं बालिका

युवां बालिके

यूयं बालिकाः

क्रियापरिचयः

1. पठति

2. गच्छति

3. लिखति

4. क्रीडति

5. हसति

6. नमति

7. वदति

8. खादति

9. आगच्छति

10. पिबति

1. पठति।

2. गच्छति।

3. लिखति।

4. क्रीडति।

5. हसति।

6. नमति।

प्रथमपुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
	ति	तः	न्ति
पठ्	पठति	पठतः	पठन्ति

पठति

पठतः

पठन्ति

क्रीडति।

क्रीडतः

क्रीडन्ति

खादति	खादतः	खादन्ति
गच्छति	गच्छतः	गच्छन्ति
लिखति	लिखतः	लिखन्ति

बालकः पठति ।

बालकौ पठतः ।

बालकाः पठन्ति।

बालिका क्रीडति।

बालिके क्रीडतः ।

बालिकाः क्रीडन्ति।

मित्रं वदति ।

मित्रे वदतः ।

मित्राणि वदन्ति।

मध्यमपुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
	त्वम्	युवाम्	यूयम्
पठ्	पठसि	पठथः	पठथ

त्वं पठसि ।

युवां पठथः ।

यूयं पठथ

त्वं क्रीडसि ।

युवां क्रीडथः ।

यूयं क्रीडथ।

उत्तमपुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
	अहम्	आवाम्	वयम्
पठ्	पठामि	पठावः	पठामः

अहं पठामि।

आवां पठावः ।

वयं पठामः ।

अहं क्रीडामि।

आवां क्रीडावः ।

वयं क्रीडामः ।

ध्यानेन पठन्तु

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	एषः / सः / बालकः	एतौ / तौ / बालकौ	एते / ते / बालकाः
	एषा / सा / बालिका	एते / ते / बालिके	एताः / ताः / बालिकाः
	एतत् / तत् / पुस्तकम्	एते / ते / पुस्तके	एतानि / तानि / पुस्तकानि
	पतति	पततः	पतन्ति

मध्यमपुरुषः	त्वम्	युवाम्	यूयम्
	पतसि	पतथः	पतथ

उत्तमपुरुषः	अहम्	आवाम्	वयम्
	पतामि	पतावः	पतामः

अभ्यासः

I. अधोलिखितान् पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत-

एषः बालकः ।	एतौ बालकौ ।	एते बालकाः ।
एषा माला ।	एते माले ।	एताः मालाः ।
एतत् पुष्पम् ।	एते पुष्पे ।	एतानि पुष्पाणि ।
सः वृक्षः ।	तौ वृक्षौ ।	ते वृक्षाः ।
सा चटका ।	ते चटके ।	ताः चटकाः ।
तत् पुष्पम् ।	ते पुष्पे ।	तानि पुष्पाणि ।
अहं छात्रः ।	आवां छात्रौ ।	वयं छात्राः ।
त्वं बाला ।	युवां बाले ।	यूयं बालाः ।

प्रश्नाः -

1. एषः कः ?
2. ते के ?
3. एतानि कानि ?
4. सा का ?
5. तौ कौ ?
6. तानि कानि ?
7. सः कः ?
8. वये के ?
9. त्वं का ?
10. अहं कः ?
11. एतत् किम् ?
12. आवां कौ ?

II. वचनान्तरे लिखत-

1. एषः _____
2. सः _____
3. _____ एतानि
4. _____ ताः
5. _____ वयम्
6. त्वं _____

III. वाक्यानि समालोच्य रिक्तस्थानेषु लिखत-

1. एतौ _____ (अजौ, अजे)	2. तानि _____ (मित्राणि, मित्रे)
3. यूयं _____ (बालिकाः, बालकः)	4. अहं _____ (छात्रः, छात्रौ)
5. सा _____ (सूर्यः, वेदिका)	

IV. आम् अथवा न इति लिखत-

1. तानि कमलानि _____	2. सः पुष्पम् _____
3. अहं बालकः _____	4. तत् वृक्षः _____
5. एषः हस्तः _____	

V. वचनान्तरैः रिक्तस्थानं पूरयत-

1. पठति _____	2. _____ नमतः _____
3. _____ क्रीडन्ति ।	4. वदसि _____
5. पिबामि _____	6. एषः बकः _____
7. तत् पद्मम् _____	8. _____ बालकाः क्रीडन्ति ।
9. मित्रं वदति _____	10. अहं गच्छामि _____

VI. उचितं क्रियापदं लिखत-

1. अहं _____ (पश्यति, पश्यामि)
2. सः _____ (वदसि, वदति)
3. त्वं _____ (क्रीडामि, क्रीडसि)
4. वयं _____ (पिबन्ति, पिबामः)
5. एतानि _____ (विकसथ, विकसन्ति)
6. बालकः _____ (गच्छामि, गच्छति)

VII. अधोलिखितानि पदानि उचिते कोष्ठे स्थापयत-

अजः	पठामि	बालौ	रामः	फलानि	वदसि
पश्यामि	वनम्	गच्छामि	लिखसि	अश्वः	रथौ
पश्यसि	पुष्पाणि	शाखे	पताके	पात्रम्	नेत्रम्
माले	उद्यानम्	वृक्षौ	छात्रे	काकौ	भवस

एषः / सः	एतौ / तौ	एते / ते
1.	1.	1.
2.	2.	2.
3.	3.	3.

एतत् / तत्	त्वम्	अहम्
1.	1.	1.
2.	2.	2.
3.	3.	3.

VIII. क्रियापदं मेलयत-

1. अहं - पिबामः
2. सः - क्रीडसि
3. एताः - लिखति
4. त्वम् - गच्छन्ति
5. वयम् - पठामि

एकः काकः अस्ति । सः तृषितः भवति । सः जलस्य अन्वेषणं करोति । सर्वत्र पश्यति । कुत्रापि जलम् नास्ति । सः सर्वत्र भ्रमति । सुदूरं गच्छति । एकं घटं पश्यति । तत्र जलं स्वल्पम् अस्ति । जलं पातुं न शक्नोति । सः एकम् उपायं चिन्तयति । शिलाखण्डान् आनयति । घटे स्थापयति । पुनः बहुशिलाखण्डान् आनयति । घटे स्थापयति । जलम् उपरि आगच्छति । काकस्य आनन्दः भवति । काकः सन्तोषेण जलं पिबति । स्वनीडं गच्छति । सुखेन जीवनं यापयति ॥

अभ्यासः

I. शब्दार्थः-

1. एकः – one	2. काकः – crow	3. तृषितः – thirst
4. जलम् – water	5. सुदूरम् – for long distance	6. घटः – pot
7. पातुम् – to drink	8. उपायम् – trick	9. शिलाखण्डम् – stone
10. पुनः – again	11. आनन्दः – happiness	12. नीडम् – nest

II. विरुद्धार्थकपदानि-

1. एकः × अनेकः	2. उपरि × अधः	3. सन्तोषः × दुःखम्
4. अस्ति × नास्ति	5. गच्छति × आगच्छति	

III. एकपदेन उत्तरत-

1. कः तृषितः अस्ति?	2. काकः कस्य अन्वेषणं करोति ?
3. काकः कुत्र पश्यति ?	4. कुत्रापि किं नास्ति?
5. काकः किं चिन्तयति ?	6. कः घटं एकं पश्यति ?
7. काकः घटे कान् स्थापयति?	8. किम् उपरि आगच्छति?
9. काकः कथं जीवनं यापयति?	10. काकः सन्तोषेण किं पिबति?

IV. रिक्तस्थानानि पूरयत-

1. _____ काकः अस्ति ।	2. काकः _____ भवति ।
3. काकः जलस्य _____ करोति।	4. काकः _____ भ्रमति ।
5. काकः _____ पश्यति ।	6. सः _____ चिन्तयति ।
7. _____ आनयति काकः ।	8. शिलाखण्डान् _____ स्थापयति।
9. काकस्य _____ भवति ।	10. काकः _____ जलं पिबति ।

V. मञ्जुषातः पदानि चित्वा कथां संपूर्णयत-

उपायम्,	काकः,	सर्वत्र,	उपरि,	सुदूरं,	पातुं,
चिन्तयति,	शिलाखण्डम्,	स्वनीडं,	जीवनं,	आनन्दः	

एकः _____ अस्ति । सः तृषितः भवति । सः जलस्य अन्वेषणं करोति । _____ पश्यति। कुत्रापि जलम् एव न अस्ति । सः सर्वत्र भ्रमति । _____ गच्छति । एकं घटं पश्यति। जलं _____ न शक्नोति । सः एकम् _____ चिन्तयति । _____ आनयति । घटे स्थापयति । पुनः बहुशिलाखण्डान् आनयति । घटे स्थापयति । जलम् _____ आगच्छति । काकस्य _____ भवति । काकः सन्तोषेण जलं पिबति । _____ गच्छति । सुखेन _____ यापयति ॥

VI. विलोमपदं लिखत-

1. अस्ति ×	2. सर्वत्र ×	3. उपरि ×	4. एकः ×
5. सुदूरम् ×	6. उपायः ×	7. आनन्दः ×	8. सन्तोषेण ×

VII. उचितं पर्यायपदं कोष्ठात् चिनुत-

1. काकः _____ (खगः, वायसः, पिकः)
2. जलम् _____ (वारि, अमृतम्, चन्द्रः)
3. तृषितः _____ (पीडितः, पिपासितः, अवलोकितः)
4. शिलाखण्डः _____ (पाषाणः, प्रतिमा, शैलः)
5. आनन्दः _____ (दुःखम्, समीचीनम्, सुखम्)

सप्तमः पाठः

Lesson – 7

7

सुभाषितानि

कराग्रे वसते लक्ष्मीः, करमध्ये सरस्वती ।
करमूले तु गोविन्दः, प्रभाते करदर्शनम् ॥

गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्विष्णुः, गुरुर्देवो महेश्वरः ।
गुरुः साक्षात् परं ब्रह्म, तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

ताराणां भूषणं चन्द्रः, नारीणां भूषणं पतिः ।
पृथिव्या भूषणं राजा, विद्या सर्वस्य भूषणम् ॥

विद्या ददाति विनयं, विनयाद्याति पात्रताम् ।
पात्रत्वाद्धनमाप्नोति, धनाद्धर्मं ततः सुखम् ॥

विदेशेषु धनं विद्या, व्यसनेषु धनं मतिः ।
परलोके धनं धर्मः, शीलं सर्वत्र वै धनम् ॥

नरस्याभरणं रूपं, रूपस्याभरणं गुणः ।
गुणस्याभरणं ज्ञानं, ज्ञानस्याभरणं क्षमा ॥

हस्तस्य भूषणं दानं, सत्यं कण्ठस्य भूषणम् ।
श्रोत्रस्य भूषणं शास्त्रं, भूषणैः किं प्रयोजनम् ॥

सत्यं माता पिता ज्ञानं, धर्मो भ्राता दया सखा ।
शान्तिः पत्नी क्षमा पुत्रः, षडेते मम बान्धवाः ॥

आदौ माता गुरोः पत्नी, राजपत्नी प्रजावती ।
धेनुर्धात्री तथा पृथ्वी, सप्तैते मातरः स्मृताः ॥

अन्नदाता भयत्राता, विद्यादाता तथैव च ।
जनिता चोपनेता च, पञ्चैते पितरः स्मृताः ।

अभ्यासः

I. शब्दार्थं लिखत-

1. करः – hand	2. प्रभातम् – morning	3. ताराः – stars
4. गुरुः – teacher	5. विद्या – education	6. विनयः – obedience
7. व्यसनम् – grief	8. शीलम् – good conduct	9. आभरणम् – ornament
10. ज्ञानम् – knowledge	11. क्षमा – tolerance	12. दानम् – charity
13. कण्ठः – neck	14. श्रोत्रम् – hear	15. दया – mercy
16. सखा – friend	17. बान्धवाः – relatives	18. धात्री – nurse
19. धर्मः – virtue	20. जनिता – father	21. प्रजावती – edler brother's wife

II. विरुद्धार्थकपदानि लिखत-

1. गुरुः x	2. पतिः x	3. राजा x
4. विनयः x	5. धर्मः x	6. सुखम् x
7. विदेशः x	8. व्यसनम् x	9. गुणाः x
10. क्षमा x	11. सत्यम् x	12. प्रयोजनम् x
13. ज्ञानम् x	14. दया x	15. शान्तिः x

III. रिक्तस्थानं पूरयत-

- कराग्रे वसते _____, _____ सरस्वती ।
करमूले तु _____, _____ करदर्शनम् ॥
- ताराणां भूषणं _____, _____ भूषणं पतिः ।
पृथिव्या _____ राजा, _____ सर्वस्य भूषणम् ॥
- _____ ददाति विनयं, विनयाद्याति _____ ।
पात्रत्वाद्धनमाप्नोति, _____ ततः _____ ॥

4. विदेशेषु धनं _____, व्यसनेषु धनं _____ ।

_____ धनं धर्मः, _____ सर्वत्र वै धनम् ॥

5. सत्यं _____ पिता _____ धर्मो भ्राता _____ ।

शान्तिः _____ क्षमा _____, षडेते _____ ॥

IV. एकपदेन उत्तरत-

1. कराग्रे का वसते ?	2. सरस्वती कुत्र वसते ?
3. विद्या कस्य भूषणम् ?	4. विद्या किं ददाति ?
5. किं सर्वत्र वै धनम् ?	6. गुणस्य आभरणं किम् ?
7. कण्ठस्य भूषणं किम् ?	8. बान्धवाः कति भवन्ति ?
9. कति मातरः भवन्ति ?	10. पितरः कति सन्ति ?

V. पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत-

1. प्रभाते किं कर्तव्यम् ?	2. पृथिव्याः भूषणं किं भवति ?
3. विदेशेषु किं धनं भवति ?	4. ज्ञानस्य आभरणं किम् ?
5. हस्तस्य भूषणं किम् ?	

VI. अधो लिखितानां प्रश्नानाम् उत्तरं लिखत-

1. कस्मै श्रीगुरवे नमः ?	2. षड् बान्धवाः के ?
3. शीलस्य महत्वं किम् ?	4. सप्तमातराः काः ?
5. पञ्चपितरः के ?	6. विद्यायाः महत्वं किम् ?

VII. कोष्ठात् चित्वा पर्यायपदानि लिखत-

1. करः _____ (हस्तः, पादः)
2. प्रभातम् _____ (प्रातः, सम्यं)
3. तारा _____ (चन्द्रः, नक्षत्रम्)

4. राजा _____ (नृपः, सेवकः)

5. माता _____ (नारी, जननी)

6. पिता _____ (मित्रम्, जनकः)

VIII. योजयत-

(i) कस्य किं भूषणं / आभरणं इति लिखत-

क		ख
हस्तस्य	-	गुणः
कण्ठस्य	-	क्षमा
रूपस्य	-	ज्ञानम्
ज्ञानस्य	-	सत्यम्
गुणस्य	-	दानम्

(ii) बान्धवान् मेलयत-

सत्यम्	-	सखा
ज्ञानम्	-	माता
धर्मः	-	पिता
दया	-	पुत्रः
क्षमा	-	भ्राता

अष्टमः पाठः

Lesson – 8

8

परिवर्तितः बालकः

कश्चन बालकः अस्ति । सः अलसः अस्ति । सः प्रतिदिनं विद्यालयं न गच्छति । एकदा सः उद्यानं गच्छति ।

तत्र एकं काकं पश्यति । सः काकं क्रीडार्थम् आह्वयति । काकः वदति मम समयः नास्ति इति।

अनन्तरं सः एकं शुकं पश्यति । बालकः शुकं क्रीडार्थम् आह्वयति । शुकः, अपि मम समयः नास्ति इति वदति ।

अनन्तरम् एकां पिपीलिकां पश्यति । क्रीडार्थम् आह्वयति च । तदा पिपीलिका अपि समयः नास्ति इति वदति ।

बालकः सर्वं श्रुणोति । तस्य लज्जा भवति । सर्वे स्वे – स्वे कार्ये निरताः इति जानाति । अतः सः आलस्यं त्यजति। विद्यालयं समयेन गच्छति । सम्यक् पठति च ॥

अभ्यासः

I. शब्दार्थं लिखत-

1. बालकः - boy	2. अलसः - lazy	3. प्रतिदिनम् - daily
4. उद्यानम् - garden	5. काकः - crow	6. क्रीडार्थम् - to play
7. समयः - time	8. शुकः - parrot	9. पिपीलिका - ant
10. लज्जा - shy		

II. विलोमपदानि लिखत-

1. अलसः ×	2. एकदा ×	3. गच्छति ×
4. नास्ति ×	5. अनन्तरम् ×	6. प्रतिदिनम् ×
7. तत्र ×	8. लज्जा ×	9. कार्ये ×
10. सम्यक् ×		

III. एकपदेन उत्तरत-

1. बालकः कीदृशः अस्ति?	2. सः प्रतिदिनं कुत्र न गच्छति?
3. उद्याने बालकः कं पश्यति?	4. सः काकं किमर्थम् आह्वयति?
5. काकस्य अनन्तरं सः कम् आह्वयति?	6. शुकानन्तरं सः कां आह्वयति?
7. कः सर्वं श्रुणोति?	8. सर्वे कस्मिन् निरताः?
9. सर्वं श्रुत्वा बालकस्य किं भवति?	10. बालकः विद्यालयं कथं गच्छति?

IV. सविस्तरम् उत्तरं लिखत-

1. बालकः कथं परिवर्तितः भवति इति स्वभाषया उत्तरं लिखत ।

V. रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत -

1. सः प्रतिदिनं _____ न गच्छति ।
2. सः काकं _____ आह्वयति ।

3. शुक्रः अपि मम _____ नास्ति इति वदति ।

4. तस्य _____ भवति ।

5. सर्वे _____ निरताः इति जानाति ।

VI. पर्यायपदानि जानन्तु

1. उद्यानम् - वाटिका, उपवनम्

2. प्रतिदिनम् - प्रत्यहम्

3. क्रीडा - खेलनम्

4. विद्यालयः - पाठशाला

5. कार्ये - कर्मणि

VII. मञ्जूषातः उचितम् अव्ययपदं चिनुत-

[अनन्तरम्, अपि, कश्चन, तदा, तत्र]

1. _____ बालकः अस्ति ।

2. _____ पिपीलिका अपि समयः नास्ति इति वदति।

3. _____ एकं काकं पश्यति ।

4. _____ सः एकं शुक्रं पश्यति ।

5. शुक्रः _____ मम समयः नास्ति इति वदति ।

1. भव धर्मरतो नित्यम्	-	அறம் செய்ய விரும்பு
2. कर्तव्यः क्रोधनिग्रहः	-	ஆறுவது சினம்
3. याच्ना मोघा न कर्तव्या	-	இயல்வது கரவேல்
4. दातारं नो विघातयेत्	-	ஈவது விலக்கேல்
5. नान्यस्मै स्वधनं ब्रूयात्	-	உடையது விளம்பேல்
6. न त्यजेत् उद्यमं क्वचित्	-	ஊக்கமது கைவிடேல்
7. न गर्ह्यं गणितं शाब्दम्	-	எண்ணெழுத்திகழேல்
8. याचनं मानघाति स्यात्	-	ஏற்பதிகழ்ச்சி
9. दत्तशेषाशनो भव	-	ஐயமிட்டுண்
10. लोकाचारम् उपाधाव	-	ஒப்புரவொழுது
11. न स्वाध्यायम् उपारम	-	ஓதுவதொழியேல்
12. सासूयं न प्रभाषेत	-	ஒளவியம் பேசேல்
13. धान्यमूल्यं न सङ्कुचेत्	-	அஃகம் சுருக்கேல்

अभ्यासः

I. शब्दार्थं लिखत-

1. क्रोधः – angry	2. उद्यमः – effort	3. गर्ह्यम् – blame
4. याचकम् – begging	5. असूया – envy	

II. विलोमपदानि लिखत-

1. नित्यम् ×	2. विघातयेत् ×	3. अन्यस्मै ×
4. उद्यमः ×	5. आचारः ×	

III. एकपदेन उत्तरत-

1. नित्यं कथं भवितव्यम् ?	2. कस्य निग्रहः कर्तव्यः ?
3. कं नो विघातयेत् ?	4. कस्मै स्वधनं न ब्रूयात् ?
5. किं न त्यजेत् ?	6. किं मानघाति स्यात् ?
7. किम् उपाधाव ?	8. किं न उपारम ?
9. किं न प्रभाषेत ?	10. किं न सङ्कुचेत् ?

IV. अधो लिखितानां वाक्यानाम् अनुवादं स्वभाषया कुरुत ।

1. कर्तव्यः क्रोधनिग्रहः ।	2. न त्यजेत् उद्यमं क्वचित् ।
3. दत्तशेषाशनो भव ।	4. न स्वध्यायम् उपारम ।
5. सासूयं न प्रभाषेत ।	

V. द्रविडसूक्तिः पञ्चषाणि वाक्यानि सार्थं लिखत।

VI. रिक्तस्थानं पूरयत

1. _____ मोघा न कर्तव्या ।	2. _____ नो विघातयेत् ।
3. न त्यजेत् _____ क्वचित् ।	4. _____ उपाधाव ।
5. न _____ उपारम ।	

दशमः पाठः

Lesson – 10

10

बन्धुजनः

- माता – सीते ! अत्र आगच्छ ।
- सीता - एषाऽस्मि अम्ब ।
- माता - सीते! बन्धुजनं बोधयामि ; शृणु ।
- सीता - निश्चयेन शृणोमि ।
- माता - त्वं मम पुत्री असि । अहं तव माता अस्मि । तव पिता मम पतिः भवति ।
अहं तस्य पत्नी अस्मि ।
- सीता - तर्हि रामः ?
- माता - रामः तव भ्राता, मम पुत्रश्च भवति । तस्य त्वं भगिनी भवति ।
- रामः - मातः! तव भ्राता मम कीदृशो बन्धुः?
- माता - मातुः भ्राता मातुलः भवति ।
- रामः - तव भगिनी ?
- माता - मातुः भगिनी मातृष्वसा भवति ।
- सीता - अम्ब ! पितुः भ्राता मम कीदृशो बन्धुः ।
- माता - पितुः भ्राता पितृव्यः खलु ।
- सीता - पितुः भगिनी ?
- माता - पितुः भगिनी पितृष्वसा किल ।
- रामः - तव पिता मम कथं बन्धुः ?
- माता - मातुः पिता मातामहो भवति ।
- रामः - तव माता ?
- माता - मातुः माता मातामही भवति ।
- सीता - अम्ब ! पितुः पिता मम कथं बन्धुः ?
- माता - पितुः पिता पितामहः भवति ।
- सीता - पितुः माता ?

60

माता	-	पितुः माता पितामही भवति ।
रामः सीता च (मिलित्वा)	-	एतावान् एव बन्धुजनो वा ?
माता	-	न । अन्येऽपि बान्धवाः सन्ति । तान् वदामि ;
पौत्रः	=	पुत्रस्य पुत्रः । पौत्री – पुत्रस्य पुत्री ।
दौहित्रः	=	दुहितुः पुत्रः । दौहित्री – दुहितुः पुत्री ।
श्वशुरः	=	भर्तुः (पत्युः) भार्यायाः (पत्न्याः) वा पिता ।
श्वश्रूः	=	भर्तुः, भार्यायाः वा माता
सुषा	=	पुत्रस्य पत्नी ।
जामाता	=	दुहितुः पतिः ।
भागिनेयः	=	भगिन्याः पुत्रः ।
प्रजावती	=	भ्रातुः भार्या ।
ननान्दा	=	पत्युः भगिनी ।
देवरः	=	पत्युः भ्राता ।
स्यालः	=	भार्यायाः भ्राता ।
मातुलानी	=	मातुलस्य भार्या ।

अभ्यासः

I. शब्दार्थं लिखत-

1. अम्बा	-	mother
2. बन्धुजनः	-	relatives
3. पुत्री	-	daughter
4. पत्नी	-	wife
5. मम	-	my
6. भ्राता	-	brother

7. भगिनी	–	sister
8. मातुलः	–	uncle
9. मातृष्वसा	–	aunty
10. पितृव्यः	–	father's brother
11. पितृष्वसा	–	father's sister
12. मातामहः	–	(mother's father) grand father
13. मातामही	–	grand mother (mother's mother)
14. पितामहः	–	paternal grand father
15. पितामही	–	paternal grand mother
16. पुत्रः	–	son
17. दौहित्रः	–	daughter's Son
18. दौहित्री	–	daughter's daughter
19. श्वशुरः	–	Father in law
20. श्वश्रूः	–	mother in law

II. विलोमपदानि लिखत-

1. अत्र ×	2. मम ×	3. एषः ×
4. पुत्रः ×	6. पतिः ×	7. भ्राता ×
8. मातुलः ×	9. अस्ति ×	10. त्वम् ×

III. अन्यलिङ्गानि लिखत-

1. माता -	2. भ्राता -	3. मातुलः -	4. मातामहः -
5. पितामहः -	6. पौत्रः -	7. दौहित्रः -	8. श्वशुरः -

IV. अधो लिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत-

1. का बन्धुजनं बोधयति?	2. सीतायाः भ्राता कः?
3. मातुः भ्राता कः भवति ?	4. रामस्य भगिनी का?
5. मातुः पिता कः भवति ?	6. मातुः माता का भवति ?
7. कः पितामहः भवति?	8. का पितामही भवति ?
9. पुत्रस्य पुत्रः कः ?	10. दुहितुः पुत्री का ?
11. कः जामाता भवति ?	12. का स्तृषा भवति ?

V. पाठात् कतिपयान् बन्धुजनान् विवृणुत ।

VI. सहायक-पेटिकातः रिक्तस्थानं पूरयत-

भ्राता, पितामही, मातामही, श्वश्रूः, श्वशुरः, मातामहः

1. मातुः माता _____ भवति ।	2. पितुः _____ पितृव्यः खलु ।
3. मातुः पिता _____ भवति ।	4. पितुः माता _____ भवति ।
5. भर्तुः भार्यायाः वा पिता _____ भवति ।	
6. भर्तुः भार्यायाः वा माता _____ भवति ।	

VII. मेलनं कुरुत-

1. पुत्रस्य पुत्रः	-	ननान्दा
2. मातुः माता	-	मातुलः
3. दुहितुः पुत्री	-	पौत्रः
4. मातुः भ्राता	-	मातामही
5. पत्युः भगिनी	-	दौहित्री

एकादशः पाठः

Lesson – 11

11

प्रश्नोत्तरमाला

कुत्र विधेयो यत्नः?

विद्याभ्यासे परोपकारे च ।

अवधीरणा क्व कार्या ?

परनिन्दायां परधने च ॥ (1)

कुत्र विधेयो वासः?

सज्जनसविधे सदा सौम्ये ।

कः परिहार्यो देशः ?

पिशुनजनैः सङ्कुलीभूतः ॥ (2)

कोऽन्धः ? योऽकार्यरतः

को बधिरः ? यः शृणोति नान्योक्तिम् ।

को मूकः ? यः काले

प्रियाणि वक्तुं न जानाति ॥ (3)

को धर्मः ? भूतदया

किं सौख्यम् ? नित्यमरोगिता जगति ।

कः स्नेहः ? सद्भावः

किं पाण्डित्यम् ? परिच्छेदः ॥ (4)

कस्य न शोको यः स्यात्

अक्रोधः किं सुखं तुष्टिः ।

को राजा रञ्जनकृत्

कश्च श्वा नीचसेवको यः स्यात् ॥ (5)

अभ्यासः

I. शब्दार्थं लिखत-

1. यत्नः - effort	2. उपकारः - help	3. अवधीरणा –disregard
4. अन्धः - blind	5. बधिरः - deaf	6. मूकः - dumb
7. वासः - reside	8. पिशुनः - wicked	9. श्वा - dog
10. दया - compassion	11. स्नेहः – affection	

II. विरुद्धार्थकपदानि लिखत-

1. यत्नः ×	2. निन्दा ×	3. सज्जनः ×
4. परिहार्यः ×	5. मूकः ×	6. प्रियाणि ×
7. स्नेहः ×	8. पाण्डित्यम् ×	9. शोकः ×
10. तुष्टिः ×		

III. प्रश्नानां समाधानं लिखत-

1. यत्नः कुत्र विधेयः ?	2. अवधीरणा क्व कार्या?
3. कुत्र विधेयो वासः ?	4. कः अन्धः?
5. कः बधिरः ?	6. कः मूकः ?
7. को धर्मः?	8. पाण्डित्यं किम् ?
9. किं सुखं भवति ?	10. कः श्वा स्यात् ?

IV. अधो लिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत ।

- कुत्र विधेयो यत्नः _____ ।
अवधीरणा क्व कार्या, _____ ॥
- कोऽन्धः _____, को बधिरः _____ ।
को मूकः? _____, _____ न जानाति ॥

3. को धर्मः? _____, किं सौख्यम्? _____ जगति ।

कः स्नेहः? _____, किं पण्डित्यम्? _____ ॥

V. प्रश्नोत्तरमाला इति पाठात् कतिपयानि प्रश्नोत्तराणि स्वभाषया लिखत ।

VI. छात्रान् वर्गद्वयं कृत्वा प्रश्नोत्तररूपेण आलापनं कारयत-

क-वर्गः (प्रश्नः)

च वर्गः (उत्तरम्)

1. कोऽन्धः ?

-

योऽकार्यरतः

2. को धर्मः ?

-

भूतदया

3. कः स्नेहः ?

-

सद्भावः

4. को राजा ?

-

रञ्जनकृत्

5. को मूकः ?

-

यः काले प्रियाणि वक्तुं न जानाति ।

अहं प्रातः पञ्चवादने शीघ्रम्
उत्तिष्ठामि ।

ततः दन्तधावनम् करोमि ।

पश्चात् स्नानं करोमि ।

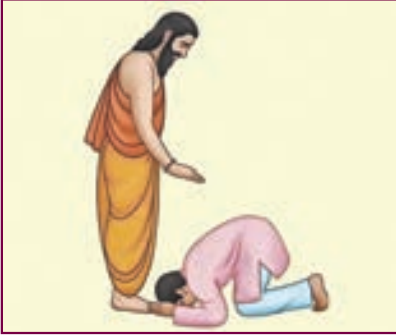
अनन्तरं ध्यानं करोमि ।

ततः पश्चात् माता-पितरौ
नमामि ।

तदनन्तरं विद्यालयं
गच्छामि ।

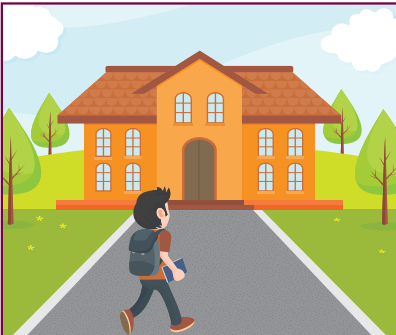
विद्यालये अध्यापकान्
प्रणमामि ।

तत्र पाठान् पठामि,
लिखामि च ।

मध्याह्ने भोजनं करोमि ।

सायङ्काले गृहम्
आगच्छामि ।

तत्र विश्रामं करोमि ।

ततः क्रीडितुं बहिः गच्छामि ।
तदा सम्यक् क्रीडामि ।

रात्रौ गृहकार्यं करोमि ।

पश्चात् भोजनं करोमि ।

दशवादने शयनं करोमि ।

एषा मम दिनचर्या अस्ति ॥

अभ्यासः

I. शब्दार्थं लिखत-

1. शीघ्रम् - Quickly	2. दन्तधावनम् - toothbrushing	3. स्नानं - bath
4. ध्यानम् - meditation	5. पश्चात् - after	6. अध्यापकः - teacher
7. पाठः - lesson	8. मध्याह्नः - afternoon	9. सायङ्कालः - evening
10. विश्रामः - rest	11. रात्रिः - night	12. शयनम् - sleep
13. क्रीडितुम् - to play	14. बहिः - outside	15. दिनचर्या - daily routine

II. व्यतिरेकपदानि लिखत-

1. प्रातः ×	2. शीघ्रम् ×	3. बहिः ×
4. पश्चात् ×	5. मम ×	

III. पूरयत-

- अहं _____ पञ्चवादने शीघ्रम् उत्तिष्ठामि ।
- ततः पश्चात् _____ नमामि ।
- मध्याह्ने _____ करोमि ।
- ततः _____ बहिः गच्छामि ।
- रात्रौ _____ करोमि ।

68

IV. प्रश्नानां समाधानानि संस्कृते लिखत-

1. रामः प्रातः कदा उत्तिष्ठति ?
2. रामः विद्यालये कान् प्रणमति ?
3. रामः विद्यालये किं किं करोति ?
4. रामः कदा गृहम् आगच्छति ?
5. रामः कदा शयनं करोति ?

V. दिनचर्याम् अधिकृत्य स्वभाषया पञ्चषाणि वाक्यानि लिखत ।

VI. मञ्जूषातः अव्ययपदानि चित्वा लिखत ।

बालकः, करोमि, प्रातः, नमामि, पश्चात्, अध्यापकान्, तत्र, पाठान्, च,
विश्रामं, सम्यक्, गृहकार्यम्, शीघ्रम्, शयनं, मम, एषा

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

VII. उचितं क्रियापदं चिनुत ।

1. अहं बालकः _____ (करोमि, अस्मि)
2. तदनन्तरं विद्यालयं _____ (प्रणमामि, गच्छामि)
3. तत्र विश्रामं _____ (करोमि, नमामि)
4. माता-पितरौ _____ (अस्ति, नमामि)
5. तत्र पाठान् _____ (पठामि, आगच्छामि)

एकम् – 1	द्वे – 2	त्रीणि – 3	चत्वारि – 4	पञ्च – 5
षट् – 6	सप्त – 7	अष्ट – 8	नव – 9	दश – 10
एकादश – 11	द्वादश – 12	त्रयोदश – 13	चतुर्दश – 14	पञ्चदश – 15
षोडश – 16	सप्तदश – 17	अष्टादश – 18	एकोनविंशतिः – 19	विंशतिः – 20
एकविंशतिः – 21	द्वाविंशतिः – 22	त्रयोविंशतिः – 23	चतुर्विंशतिः – 24	पञ्चविंशतिः – 25

१- एकम्

२- द्वे

३- त्रीणि

४- चत्वारि

५- पञ्च

६- षट्

७- सप्त

८- अष्ट

९- नव

१०- दश

एकम् फलं ।

द्वे महिलाः ।

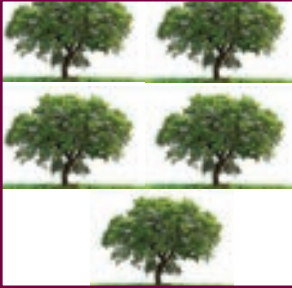
त्रीणि पुस्तकानि ।

चत्वारि फलानि

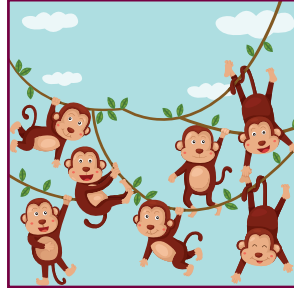
पञ्च वृक्षाः ।

षट् बालकाः

सप्त वानराः

अष्ट गजाः ।

नव शुकाः ।

दश अङ्गुल्यः

एकवादनम्

द्विवादनम्

त्रिवादनम्

चतुर्वादनम्

पञ्चवादनम्

षट्वादनम्

सप्तवादनम्

अष्टवादनम्

नववादनम्

दशवादनम्

एकादशवादनम्

द्वादशवादनम्

सपादैकवादनम्

सार्धैकवादनम्

पादोनद्विवादनम्

71

अभ्यासः

I. संख्यावाचकानि पदानि संस्कृतपदैः लिखत-

1	4	6	8	10
15	18	20	23	25

II. संख्यावाचकपदानि अक्षरैः लिखत-

द्वे,	त्रीणि,	पञ्च,	सप्त,	नव,
द्वादश,	षोडश,	एकोनविंशतिः,	द्वाविंशतिः,	चतुर्दश

III. योजयत-

1	-	पञ्चदश
5	-	एकम्
10	-	पञ्चविंशतिः
15	-	दश
25	-	पञ्च

IV. घटिकां दृष्ट्वा समयं निर्दिशत-

1.

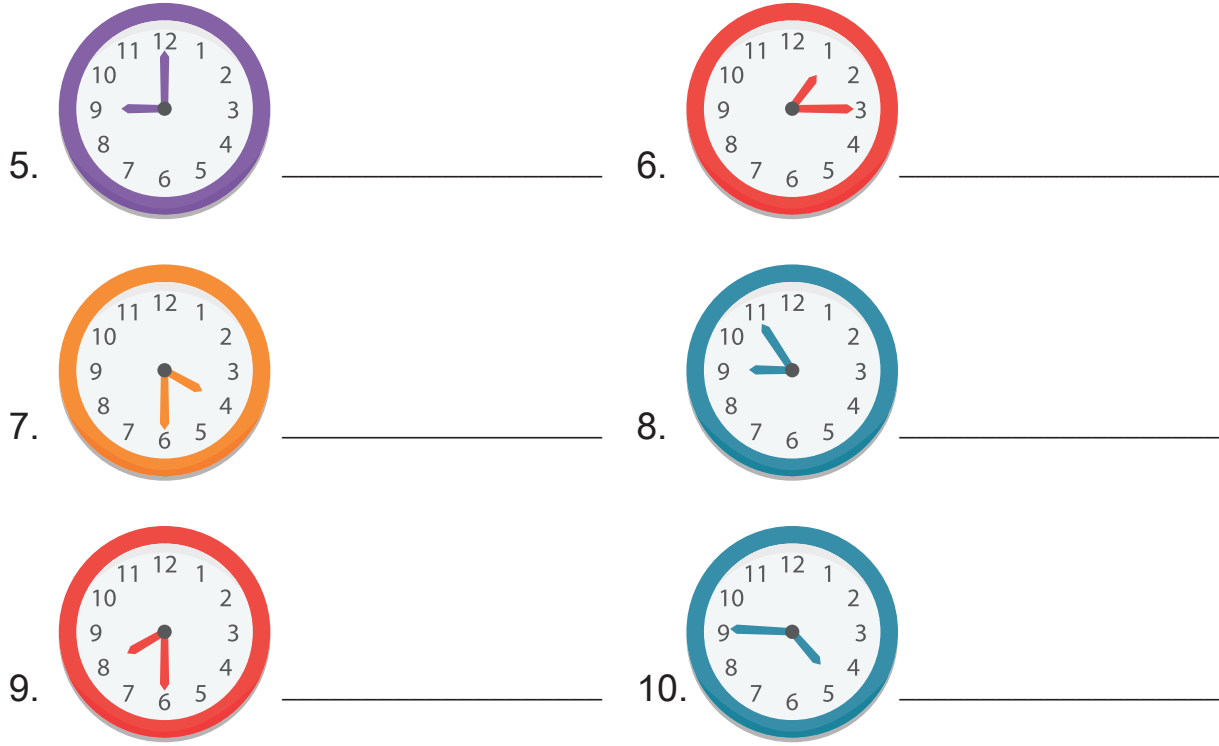
2.

3.

4.

V. संस्कृतपदैः समयं लिखत-

1. 6.00 _____	2. 4.00 _____	3. 8.00 _____
4. 11.00 _____	5. 1.00 _____	6. 3.15 _____
7. 5.30 _____	8. 7.45 _____	9. 10.00 _____
10. 12.45 _____		

VI. संख्याक्षरैः समयं लिखत-

1. द्विवादनम्	2. पञ्चवादनम्	3. सपादसप्तवादनम्
4. सार्धत्रिवादनम्	5. पादोनद्वादशवादनम्	

(i) पुल्लिङ्गशब्दाः

1. अकारान्तः पुल्लिङ्गः 'देव' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	देवः	देवौ	देवाः
द्वितीया	देवम्	देवौ	देवान्
तृतीया	देवेन	देवाभ्यां	देवैः
चतुर्थी	देवाय	देवाभ्यां	देवेभ्यः
पञ्चमी	देवात्	देवाभ्यां	देवेभ्यः
षष्ठी	देवस्य	देवयोः	देवानाम्
सप्तमी	देवे	देवयोः	देवेषु
सं.प्रथमा	हे देव !	हे देवौ !	हे देवाः !

2. अकारान्तः पुल्लिङ्गः 'गज' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	गजः	गजौ	गजाः
द्वितीया	गजम्	गजौ	गजान्
तृतीया	गजेन	गजाभ्यां	गजैः
चतुर्थी	गजाय	गजाभ्यां	गजेभ्यः
पञ्चमी	गजात्	गजाभ्यां	गजेभ्यः
षष्ठी	गजस्य	गजयोः	गजानाम्
सप्तमी	गजे	गजयोः	गजेषु
सं.प्रथमा	हे गज !	हे गजौ !	हे गजाः !

3. अकारान्तः पुल्लिङ्गः 'आलय' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	आलयः	आलयौ	आलयाः
द्वितीया	आलयम्	आलयौ	आलयान्
तृतीया	आलयेन	आलयाभ्यां	आलयैः
चतुर्थी	आलयाय	आलयाभ्यां	आलयेभ्यः
पञ्चमी	आलयात्	आलयाभ्यां	आलयेभ्यः
षष्ठी	आलयस्य	आलयोः	आलयानाम्
सप्तमी	आलये	आलयोः	आलयेषु
सं.प्रथमा	हे आलय !	हे आलयौ !	हे आलयाः !

4. अकारान्तः पुल्लिङ्गः 'राम' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	रामः	रामौ	रामाः
द्वितीया	रामम्	रामौ	रामान्
तृतीया	रामेण	रामाभ्यां	रामैः
चतुर्थी	रामाय	रामाभ्यां	रामेभ्यः
पञ्चमी	रामात्	रामाभ्यां	रामेभ्यः
षष्ठी	रामस्य	रामयोः	रामाणाम्
सप्तमी	रामे	रामयोः	रामेषु
सं.प्रथमा	हे राम !	हे रामौ !	हे रामाः !

5. अकारान्तः पुल्लिङ्गः 'वृक्ष' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	वृक्षः	वृक्षौ	वृक्षाः
द्वितीया	वृक्षम्	वृक्षौ	वृक्षान्
तृतीया	वृक्षेण	वृक्षाभ्यां	वृक्षैः
चतुर्थी	वृक्षाय	वृक्षाभ्यां	वृक्षेभ्यः
पञ्चमी	वृक्षात्	वृक्षाभ्यां	वृक्षेभ्यः
षष्ठी	वृक्षस्य	वृक्षयोः	वृक्षाणाम्
सप्तमी	वृक्षे	वृक्षयोः	वृक्षेषु
सं.प्रथमा	हे वृक्ष !	हे वृक्षौ !	हे वृक्षाः !

(ii) स्त्रीलिङ्गशब्दः

1. अकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'माला' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	माला	माले	मालाः
द्वितीया	मालाम्	माले	मालाः
तृतीया	मालया	मालाभ्यां	मालाभिः
चतुर्थी	मालायै	मालाभ्यां	मालाभ्यः
पञ्चमी	मालायाः	मालाभ्यां	मालाभ्यः
षष्ठी	मालायाः	मालयोः	मालानाम्
सप्तमी	मालायां	मालयोः	मालासु
सं.प्रथमा	हे माले !	हे माले !	हे मालाः !

2. आकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'नौका' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	नौका	नौके	नौकाः
द्वितीया	नौकाम्	नौके	नौकाः
तृतीया	नौकया	नौकाभ्यां	नौकाभिः
चतुर्थी	नौकायै	नौकाभ्यां	नौकाभ्यः
पञ्चमी	नौकायाः	नौकाभ्यां	नौकाभ्यः
षष्ठी	नौकायाः	नौकयोः	नौकानाम्
सप्तमी	नौकायां	नौकयोः	नौकासु
सं.प्रथमा	हे नौके !	हे नौके !	हे नौकाः !

3. आकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'महिला' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	महिला	महिले	महिलाः
द्वितीया	महिलाम्	महिले	महिलाः
तृतीया	महिलया	महिलाभ्यां	महिलाभिः
चतुर्थी	महिलायै	महिलाभ्यां	महिलाभ्यः
पञ्चमी	महिलायाः	महिलाभ्यां	महिलाभ्यः
षष्ठी	महिलायाः	महिलयोः	महिलानाम्
सप्तमी	महिलायां	महिलयोः	महिलासु
सं.प्रथमा	हे महिले !	हे महिले !	हे महिलाः !

4. आकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'रमा' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	रमा	रमे	रमाः
द्वितीया	रमाम्	रमे	रमाः
तृतीया	रमया	रमाभ्यां	रमाभिः
चतुर्थी	रमायै	रमाभ्यां	रमाभ्यः
पञ्चमी	रमायाः	रमाभ्यां	रमाभ्यः
षष्ठी	रमायाः	रमयोः	रमाणाम्
सप्तमी	रमायां	रमयोः	रमासु
सं.प्रथमा	हे रमे !	हे रमे !	हे रमाः !

5. आकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'मक्षिका' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	मक्षिका	मक्षिके	मक्षिकाः
द्वितीया	मक्षिकाम्	मक्षिके	मक्षिकाः
तृतीया	मक्षिकया	मक्षिकाभ्यां	मक्षिकाभिः
चतुर्थी	मक्षिकायै	मक्षिकाभ्यां	मक्षिकाभ्यः
पञ्चमी	मक्षिकायाः	मक्षिकाभ्यां	मक्षिकाभ्यः
षष्ठी	मक्षिकायाः	मक्षिकयोः	मक्षिकाणाम्
सप्तमी	मक्षिकायां	मक्षिकयोः	मक्षिकासु
सं.प्रथमा	हे मक्षिके !	हे मक्षिके !	हे मक्षिकाः !

नपुंसकलिङ्गशब्दाः

1. अकारान्तः नपुंसकलिङ्गः 'मुख' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	मुखम्	मुखे	मुखानि
द्वितीया	मुखम्	मुखे	मुखानि
तृतीया	मुखेन	मुखाभ्यां	मुखैः
चतुर्थी	मुखाय	मुखाभ्यां	मुखेभ्यः
पञ्चमी	मुखात्	मुखाभ्यां	मुखेभ्यः
षष्ठी	मुखस्य	मुखयोः	मुखानाम्
सप्तमी	मुखे	मुखयोः	मुखेषु
सं.प्रथमा	हे मुख !	हे मुखे !	हे मुखानि !

2. अकारान्तः नपुंसकलिङ्गः धन शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	धनम्	धने	धनानि
द्वितीया	धनम्	धने	धनानि
तृतीया	धनेन	धनाभ्यां	धनैः
चतुर्थी	धनाय	धनाभ्यां	धनेभ्यः
पञ्चमी	धनात्	धनाभ्यां	धनेभ्यः
षष्ठी	धनस्य	धनयोः	धनानाम्
सप्तमी	धने	धनयोः	धनेषु
सं.प्रथमा	हे धन !	हे धने !	हे धनानि !

3. अकारान्तः नपुंसकलिङ्गः मित्र शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	मित्रम्	मित्रे	मित्राणि
द्वितीया	मित्रम्	मित्रे	मित्राणि
तृतीया	मित्रेण	मित्राभ्यां	मित्रैः
चतुर्थी	मित्राय	मित्राभ्यां	मित्रेभ्यः
पञ्चमी	मित्रात्	मित्राभ्यां	मित्रेभ्यः
षष्ठी	मित्रस्य	मित्रयोः	मित्राणाम्
सप्तमी	मित्रे	मित्रयोः	मित्रेषु
सं.प्रथमा	हे मित्र !	हे मित्रे !	हे मित्राणि !

4. अकारान्तः नपुंसकलिङ्गः गृह शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	गृहम्	गृहे	गृहाणि
द्वितीया	गृहम्	गृहे	गृहाणि
तृतीया	गृहेण	गृहाभ्यां	गृहैः
चतुर्थी	गृहाय	गृहाभ्यां	गृहेभ्यः
पञ्चमी	गृहात्	गृहाभ्यां	गृहेभ्यः
षष्ठी	गृहस्य	गृहयोः	गृहाणाम्
सप्तमी	गृहे	गृहयोः	गृहेषु
सं.प्रथमा	हे गृह !	हे गृहे !	हे गृहाणि !

5. अकारान्तः नपुंसकलिङ्गः पुष्प शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	पुष्पम्	पुष्पे	पुष्पाणि
द्वितीया	पुष्पम्	पुष्पे	पुष्पाणि
तृतीया	पुष्पेण	पुष्पाभ्यां	पुष्पैः
चतुर्थी	पुष्पाय	पुष्पाभ्यां	पुष्पेभ्यः
पञ्चमी	पुष्पात्	पुष्पाभ्यां	पुष्पेभ्यः
षष्ठी	पुष्पस्य	पुष्पयोः	पुष्पाणाम्
सप्तमी	पुष्पे	पुष्पयोः	पुष्पेषु
सं.प्रथमा	हे पुष्प !	हे पुष्पे !	हे पुष्पाणि !

अभ्यासः

I. निर्दिष्टविभक्तिं लिखत-

1. देव (द्वितीया)	2. गजः (पञ्चमी)	3. राम (षष्ठी)	4. माला (प्रथमा)
5. महिला (चतुर्थी)	6. रमा (तृतीया)	7. मुख (सप्तमी)	8. गृह (द्वितीया)
9. पुष्प (षष्ठी)	10. मित्र (सं. प्रथमा)		

II. रिक्तस्थानानि पूरयत-

1. देवेन _____ देवैः	2. रामं रामौ _____
3. _____ महिलाभ्यां महिलाभिः	4. रमायाम् रमयोः _____
5. मुखं _____ मुखानि	6. गृहस्य गृहयोः _____

III. समीचीनम् उत्तरं चिनुत-

- देवानाम् _____ (सप्तमी, षष्ठी, पञ्चमी)
- वृक्षे _____ (प्रथमा, सप्तमी, षष्ठी)
- मालाभिः _____ (तृतीया, द्वितीया, चतुर्थी)
- महिलया _____ (पञ्चमी, सप्तमी, तृतीया)
- हे मित्र! _____ (प्रथमा, सं.प्रथमा, द्वितीया)

लट् - लकारः (Present Tense)

1. पठ् – to read

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पठति	पठतः	पठन्ति
मध्यमपुरुषः	पठसि	पठथः	पठथ
उत्तमपुरुषः	पठामि	पठावः	पठामः

2. गच्छ् – to go

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	गच्छति	गच्छतः	गच्छन्ति
मध्यमपुरुषः	गच्छसि	गच्छथः	गच्छथ
उत्तमपुरुषः	गच्छामि	गच्छावः	गच्छामः

3. लिख् – to write

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	लिखति	लिखतः	लिखन्ति
मध्यमपुरुषः	लिखसि	लिखथः	लिखथ
उत्तमपुरुषः	लिखामि	लिखावः	लिखामः

4. वद् – to speak

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	वदति	वदतः	वदन्ति
मध्यमपुरुषः	वदसि	वदथः	वदथ
उत्तमपुरुषः	वदामि	वदावः	वदामः

5. पत् – to fall

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पतति	पततः	पतन्ति
मध्यमपुरुषः	पतसि	पतथः	पतथ
उत्तमपुरुषः	पतामि	पतावः	पतामः

6. भव् – to be

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	भवति	भवतः	भवन्ति
मध्यमपुरुषः	भवसि	भवथः	भवथ
उत्तमपुरुषः	भवामि	भवावः	भवामः

7. क्रीड् – to play

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	क्रीडति	क्रीडतः	क्रीडन्ति
मध्यमपुरुषः	क्रीडसि	क्रीडथः	क्रीडथ
उत्तमपुरुषः	क्रीडामि	क्रीडावः	क्रीडामः

8. पिब् – to drink

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पिबति	पिबतः	पिबन्ति
मध्यमपुरुषः	पिबसि	पिबथः	पिबथ
उत्तमपुरुषः	पिबामि	पिबावः	पिबामः

9. नम् – to salute

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	नमति	नमतः	नमन्ति
मध्यमपुरुषः	नमसि	नमथः	नमथ
उत्तमपुरुषः	नमामि	नमावः	नमामः

10. रक्ष् – to protect

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	रक्षति	रक्षतः	रक्षन्ति
मध्यमपुरुषः	रक्षसि	रक्षथः	रक्षथ
उत्तमपुरुषः	रक्षामि	रक्षावः	रक्षामः

अभ्यासः

I. निर्दिष्टपुरुषं लिखत

1. पठ् (प्रथमपुरुषः)
2. लिख् (मध्यमपुरुषः)
3. वद् (उत्तमपुरुषः)
4. क्रीड् (प्रथमपुरुषः)
5. भव् (उत्तमपुरुषः)

II. पूरयत

1. पठामि _____ पठामः
2. गच्छति गच्छतः _____
3. _____ पतथः पतथ
4. _____ पिबावः पिबामः
5. पतति पततः _____
6. भवामि भवावः _____

III. वचनान्तरे लिखत

1. पठति _____
2. गच्छति _____
3. वदसि _____
4. पिबामि _____
5. क्रीडति _____

संस्कृतरञ्जनी - Class VI List of Authors and Reviewers

Chair Person

Dr. **R. Thiagarajan**, M.A, Ph.D.,

Former Prof. of P.G & Research Dept. of Sanskrit,
Presidency College, Chennai – 5

Reviewer

Dr. **V. Mohan**, M.A, Ph.D.

Asst. Director, CPR Institute of Indological Research
Centre, Alwarpet, Chennai – 18.

Authors

**S. Muthukumaraswamy, Siromani, M.A.,
M.Phil., B.Ed.**

Sanskrit Pandit, Sri Ahobila Math Oriental Hr.Sec.
School, Chennai-33.

V. Sriram, Siromani, M.A., M.Phil., B.Ed.

Sanskrit Pandit, Sri Ahobila Math Oriental
Hr.Sec. School, Chennai-33.

Text Book Writing

Indological Research Institute, CPR Foundation,
Alwarpet, Chennai-18.

Co-ordinator

K.Chandrasekaran

Lecturer, DIET, Chennai-5

Art and Design Team

Chief Co-ordinator and Creative Head

Srinivasan Natarajan

Layout

Thy designer

In-House

Gopu Rasuvel

Manohar Rathakrishnan

Ragupathy, Jerald Wilson

Wrapper Design

Kathir Arumugam

Co-ordination

Ramesh Munisamy

Typist

Shanthi

This book has been printed on 80 G.S.M.
Elegant Maplitho paper.

Printed by offset at:

NOTES

